

Applying the Family Stress Theory to Study the Vulnerability of Iranian Families: An Analysis Based on National Family Survey Data

Ahdieh Asadpour¹ | Razieh Rayanpour² | Mehri Sadat Mousavi³

1. Assistant Professor, Department of social science education, Farhangian university, Tehran. Iran. E-mail: ahdiehasadpour@cfu.ac.ir
2. Corresponding Author, Assistant Professor, Department of Social Sciences, Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Mazandaran, Babolsar, Iran. E-mail: r.rayanpour@umz.ac.ir
3. Assistant Professor, Department of Youth and Intergenerational Relations, Institute for Humanities and Social Studies (IHSS), Academic Center for Education, Culture and Research (ACECR), Tehran, Iran. E-mail: smousavi@acecr.ac.ir

Article Info	ABSTRACT
Article type: Research Article Article history: Received: 12 July 2025 Received in revised form: 6 March 2026 Accepted: 3 June 2026 Published online: 23 July 2026 Keywords: <i>Economic vulnerability, Family Stress Theory, Iranian families, National Family Survey, Resilience.</i>	The family's capacity to perform its functions and roles is significantly impaired when it faces vulnerable conditions. This study aims to apply the Family Stress Theory (ABC-X model) in analyzing the vulnerability of Iranian families. This study analyzed the vulnerability of Iranian families using data from the 2019 National Family Survey and employing secondary analysis methodology. The participants included individuals aged over 15 years residing in ordinary households in urban areas across the country. Ultimately, 5036 individuals were chosen to constitute the study sample. Analysis employing Family Stress Theory indicated that 80% of Iranian families experienced economic vulnerabilities across various dimensions as stressors (Factor A) to a moderate to very large extent. Simultaneously, in terms of internal and external resources (Factor B), 75.2% of families exhibited moderate to very large weaknesses. The third component (Factor C) involved family members' and specifically couples' perceptions of their overall marital and family life in the wake of the crisis; this indicated a negative view of marriage and marital life among approximately 83% of Iranians. Finally, moderate to very high levels of moral-behavioral instability such as lying, infidelity, distrust, and evasion of marital responsibilities, as well as domestic violence in various dimensions, are considered outcomes (Factor X) of the economic and livelihood stressors faced by Iranian families. The results underscore the necessity of practical and scientific measures implemented in a thoroughly conscious and comprehensive manner to reduce the vulnerability of Iranian families through stressor management and the strengthening of social support.
Cite this article: Asadpour, A., Rayanpour, R., & Mousavi, M. S. (2026). Applying the Family Stress Theory to Study the Vulnerability of Iranian Families: An Analysis Based on National Family Survey Data. <i>Journal of Social Problems of Iran</i>, 17(1), 165-204. DOI: https://doi.org/10.22059/IJSP.2026.398363.671325	
© The Author(s). Publisher: The University of Tehran Press. DOI: https://doi.org/10.22059/IJSP.2026.398363.671325	

Introduction

Family vulnerability refers to a condition in which families, for various reasons, are exposed to risk and threat in such a way that they become imbalanced in fulfilling their functions and performing their roles and responsibilities. Accordingly, a vulnerable family can be defined as a family whose structure, function, or resources are such that it cannot effectively protect its members and meet their needs (Sunarti et al., 2026).

The problems that affect vulnerable families are "multi-layered," "multi-dimensional," and at the same time "intertwined." This multi-layered nature, on the one hand, hinders coherent studies in this area, and on the other hand, impedes the implementation and pursuit of practical measures to support them, thereby reducing or eliminating vulnerable families. It is due to this characteristic that some speak of the undisputed "power" of vulnerability. The power of vulnerability compels researchers to take the first step in confronting it, which is indeed a precise and comprehensive understanding of it. This is because understanding any social phenomenon enables relevant stakeholders and policymakers, especially in the realm of policymaking, to address it with appropriate awareness and knowledge, and through effective social policies and targeted support, play a significant role in reducing vulnerability and promoting the well-being of all families.

Thus, the present research seeks to answer the following fundamental questions: Based on national family survey data, what are the stressful and crisis-inducing factors among Iranian families? What resources are available to Iranian families to cope with stressful factors? How do Iranian family members perceive these stressful factors, and what consequences have these factors had for Iranian families?

Methodology

The present research investigates the vulnerability of Iranian families using existing data, thus it is a secondary analysis study. The data for this study comes from the "Data of the National Survey of Iranian Families," conducted in 2019. In that survey, respondents included all individuals over 15 years of age from conventional households residing in urban areas across the country (31 provinces), ultimately selecting 5036 individuals as the sample population. Accordingly, the statistical population of this research comprises all the aforementioned data, which was used in its entirety.

Findings

The findings of the study are presented in two distinct sections: (a) demographic characteristics and (b) the application of family stress theory to the analysis of vulnerability among Iranian families. The background characteristics of the respondents indicated that the majority were female (53.2%), belonged to the 37–51 age group (31.1%), held a high school diploma (27.1%), identified as ethnic Persians (43.1%), and resided in Tehran Province (21.3%).

Among the numerous theories on family vulnerability, the Family Stress Theory is particularly well-suited for analyzing and explaining the vulnerability of Iranian families. This theory offers a comprehensive and process-oriented perspective, considering not only the stressful events that lead to crises and harm within Iranian families but also the resources available to families for coping, their perceptions of these events, and ultimately the resulting consequences. The foundational model for current family stress theory is Hill's ABC-X model. In this model:

Factor A represents the **stressor**, which is an event or occurrence that disrupts the family's equilibrium. Stressors can be positive or negative, but negative events pose a significant challenge to families.

Factor B signifies the **resources or strengths** that individuals and families utilize to cope with stress.

Factor C denotes the family members' **perception** of the event – how they interpret and define it.

Factor X is the **outcome of stress or crisis** that emerges after coping strategies have been employed (Wu & Xu, 2020).

Based on the ABC-X model, the first component considered was economic-livelihood hardships as the stressor event (Factor A). Findings from secondary analysis indicated that approximately 80% of Iranian families in the year 2019 (1398 SH) experienced moderate to very high levels of economic and livelihood vulnerability. They encountered various forms of economic and livelihood hardship across dimensions such as housing, place of residence, employment status, and overall economic and financial conditions. Collectively, these hardships served as a stressor, precipitating crisis and tension within the Iranian family system and consequently destabilizing family stability and coherence.

In confronting and coping with the stressor of socio-economic hardships, Iranian families required both internal and external resources (Factor B). The findings in this section revealed that, with regard to intra-family relationships—which signify internal resources—Iranian families experienced considerable deficiencies. More than half of the families reported moderate to very high levels of inadequacy and weakness in their intra-family relationships. In a similar vein, such deficiencies were also observed in extra-family relationships, which serve as external supportive resources for families in the face of economic and livelihood adversities. Specifically, 75.2% of Iranian families experienced moderate to very high levels of deficiency and shortcoming in their extra-family relationships.

The third component (Factor C) pertains to the perception of family members, particularly couples, regarding the overall state of marital and family life in the context of the ongoing crisis. The research findings indicate that approximately 83% of Iranians hold a negative view toward marriage and conjugal life.

The fourth component (Factor X) represents the outcomes of the stressor event experienced by Iranian families—namely, economic and livelihood hardships. The findings indicated that Iranian families have experienced moderate to very high levels of moral-behavioral instability, including lying, infidelity, distrust, concealment of issues, and evasion of marital responsibilities. Furthermore, the livelihood crisis has also given rise to the experience of domestic violence in various dimensions among these families.

Discussion and Conclusion

Family stress theory allows to conceptualize family vulnerability as a dynamic process shaped by stressful events, available resources, and the family's interpretation of these events. Accordingly, following the imposition of extensive economic sanctions on Iran in 2018 (1397 SH) and the occurrence of a major stressor—namely, widespread economic and livelihood damage inflicted upon Iranian families—not only were there deficiencies and inadequacies in intra-familial and extra-familial communication and support resources, but Iranian couples also held negative attitudes toward their marriages and conjugal life overall. Such negative perceptions, in turn, served to propagate a destructive and adverse interpretation of the ensuing crisis. Consequently, the confluence of these factors adversely affected the family's capacity for adaptation and coping with the stress and crisis at hand. As a result of this process, the Iranian family unit experienced moral-behavioral instability, which—compounded by the existing economic and livelihood crisis—further complicated the living conditions of Iranian families within this difficult and complex context. It appears that many families are now facing an inability to overcome this challenge and are at risk of disintegration.

The findings of the present study underscore that identifying stressors and crisis-generating factors can play a significant role in designing effective social interventions and policies aimed at reducing family vulnerability and enhancing family resilience in the face of adversities.

انتشارات دانشگاه تهران

بررسی مسائل اجتماعی ایران

کاربست مدل نظری استرس خانواده در مطالعه‌ی آسیب‌پذیری خانواده‌های ایرانی: تحلیلی مبتنی بر داده‌های پیمایش ملی خانواده

عهديه اسدپور^۱ | راضيه رايان پور^۲ | مهري سادات موسوي^۳

۱. استادیار گروه آموزش علوم اجتماعی، دانشگاه فرهنگیان، تهران، ایران. رایانامه: ahdiehasadpour@cfu.ac.ir

۲. نویسنده مسئول، استادیار گروه علوم اجتماعی، دانشکده علوم انسانی و اجتماعی، دانشگاه مازندران، بابل، ایران. رایانامه: r.ravanpour@umz.ac.ir

۳. استادیار گروه جوانان و مناسبات نسلی، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات اجتماعی جهاد دانشگاهی، تهران، ایران. رایانامه: smousavi@acecr.ac.ir

اطلاعات مقاله	چکیده
نوع مقاله: مقاله پژوهشی تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۴/۲۱ تاریخ بازنگری: ۱۴۰۴/۱۲/۱۵ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۵/۰۳/۱۳ تاریخ انتشار: ۱۴۰۵/۰۵/۰۱	خانواده به عنوان یکی از مهم‌ترین نهادهای اجتماعی در صورت قرارگیری در شرایط آسیب‌پذیری نمی‌تواند کارکرد و نقش خود را ایفا نماید. هدف از انجام مطالعه حاضر کاربرد مدل نظری استرس خانواده (مدل ABC-X) در بررسی آسیب‌پذیری خانواده‌های ایرانی می‌باشد. این مطالعه با استفاده از داده‌های پیمایش ملی خانواده در سال ۱۳۹۸ و با بهره‌گیری از روش تحلیل ثانویه، آسیب‌پذیری خانواده‌ها را مورد بررسی قرار داده است. پاسخگویان شامل افراد بالای ۱۵ سال خانوارهای ساکن در مناطق شهری کل کشور بوده که در نهایت ۵۰۳۶ نفر به عنوان جمعیت نمونه انتخاب شدند. یافته‌های تحقیق براساس مدل نظری استرس خانواده نشان داد ۸۰ درصد خانواده‌های ایرانی، آسیب‌های اقتصادی-معیشتی را در ابعاد مختلف به مثابه عامل استرس‌زا (A) در حد متوسط تا بسیار زیاد تجربه کرده‌اند. درعین حال از نظر منابع درونی و بیرونی (B) نیز ۷۵/۲ درصد از خانواده‌ها از حد متوسط تا بسیار زیاد کاستی و ضعف دارند. مؤلفه سوم (C)، ادراک اعضای خانواده و مشخصاً زوجین نسبت به کلیات زندگی زناشویی-خانوادگی در سایه بحران ایجاد شده بوده که نگاه منفی حدود ۸۳ درصد از ایرانیان به ازدواج و زندگی زناشویی را نشان داد. درنهایت، بی‌ثباتی اخلاقی-رفتاری همچون دروغ‌گویی، خیانت، بی‌اعتمادی و فرار از مسئولیت‌های زناشویی به میزان متوسط تا خیلی زیاد و نیز خشونت خانگی در ابعاد مختلف، از پیامدهای (X) عامل استرس‌زا یعنی آسیب‌های اقتصادی و معیشتی به شمار می‌آیند. نتایج مطالعه حاضر، لزوم اقداماتی عملی و علمی به شکلی کاملاً آگاهانه و جامع‌نگرانه را در راستای کاهش میزان آسیب‌پذیری خانواده‌های ایرانی براساس مدیریت عوامل استرس‌زا و افزایش حمایت اجتماعی را گوشزد می‌نماید.

کلیدواژه‌ها:

آسیب‌پذیری اقتصادی، پیمایش ملی خانواده، تاب‌آوری، خانواده‌های ایرانی، نظریه استرس خانواده.

استناد: اسدپور، عهديه، رايان پور، راضيه، و موسوي، مهري سادات (۱۴۰۵). کاربرد مدل نظری استرس خانواده در مطالعه‌ی آسیب‌پذیری خانواده‌های ایرانی: تحلیلی

مبتنی بر داده‌های پیمایش ملی خانواده. *بررسی مسائل اجتماعی ایران*، ۱۷ (۱)، ۱۶۵-۲۰۴.

DOI: <https://doi.org/10.22059/IJSP.2026.398363.671325>

DOI: <https://doi.org/10.22059/IJSP.2026.398363.671325>

© نویسندگان.

ناشر: مؤسسه انتشارات دانشگاه تهران.

۱. مقدمه

خانواده به عنوان نخستین و در عین حال مهم‌ترین نهاد اجتماعی در جامعه به شمار می‌رود. پیشرفت و توسعه هر کشوری در گرو وجود و حضور خانواده‌های «سالم»، «عادی» و «رشدیافته» است. اما، در برخی از موارد در اثر علل و عوامل گوناگونی، خانواده‌ها شرایط عادی و سلامت خود را از دست می‌دهند یا در معرض «از دست-دادگی» قرار می‌گیرند. به بیان دیگر، خانواده‌های سالم با قرارگیری در شرایط آسیب، می‌دَل به خانواده‌های «آسیب‌دیده» یا «آسیب‌پذیر» می‌گردند. در این مطالعه، درصدد بررسی آسیب‌پذیری در سطح خانواده^۱ هستیم. در اینجا از یکسو می‌بایست بین مفهوم آسیب‌پذیری با مفاهیمی همچون خطر^۲، استرس^۳، فشار^۴، محرومیت^۵ و تاب‌آوری^۶ تمایز قائل شد و از سوی دیگر به تفاوت آسیب‌پذیری خانواده با آسیب‌پذیری فردی یا ساختاری توجه نشان داد. هم-چنین آسیب‌پذیری خانواده با مفاهیمی همچون «خانواده‌های در معرض آسیب»^۷ یا «خانواده‌های محروم یا کم‌برخوردار»^۸ متفاوت است که ممکن است نسبت به خانواده‌های عادی یا استاندارد، شکننده‌تر باشند. با توجه به تمایزات و تعاملات مفهومی موجود در این حوزه باید گفت، آسیب‌پذیری خانواده به وضعیتی اشاره دارد که خانواده‌ها بنا به دلایل گوناگونی در معرض خطر و تهدید قرار گرفته به گونه‌ای که در به انجام رساندن کارکردهای خود، ایفای نقش و مسئولیت‌هایشان دچار عدم تعادل می‌شوند (Sunarti et al., 2026: 4001). بر این اساس می‌توان گفت خانواده آسیب‌پذیر، خانواده‌ای است که ساختار، عملکرد یا منابع آن به گونه‌ای است که نمی‌تواند به طور مؤثر از اعضای خود محافظت کند و نیازهای آن‌ها را برآورده سازد.

فراگرد مزبور [آسیب‌پذیری خانواده] می‌تواند در هر جامعه‌ای، حتی در بخش‌هایی از خانواده‌های کشورهای توسعه‌یافته نیز رخ دهد. بدین ترتیب، جامعه ایرانی نیز از این شرایط مستثناء نبوده و نیست. با این حال، جهت انجام پدیده مذکور، باید چند نکته مهم را در نظر داشت؛ ۱. آسیب‌پذیری، مفهومی با بار معنایی «منفی» است؛ بدین معنا که امری مطلوب و خواستنی تلقی نمی‌شود؛ ۲. آسیب‌پذیری، مفهومی خنثی است که می‌تواند در زمینه‌ای از افراد، موجودات غیرانسانی همچون

1 . Family vulnerability

2 . risk

3 . stress

4 . strain

5 . deprivation

6 . resilience

7 . Vulnerable families

8 . Disadvantaged families

حیوانات، جوامع، ابزارها و وسایل مانند امنیت کامپیوتری و حتی آب و هوا به کار برود. در اینجا ما می‌خواهیم «آسیب‌پذیری خانواده‌ها» را مورد بررسی قرار دهیم؛ ۳. با وجود گونه‌گونی در نوع آسیب‌پذیری خانواده‌ها، می‌بایست به خصلت «انباشت آسیب‌پذیری‌ها»^۱ توجه وافی اختصاص یابد؛ بدین معنا که خانواده‌های آسیب‌پذیر دارای ویژگی انباشت مشکلات در زمینه‌های مختلف زندگی یا «روبرو شدن همزمان با مشکلات زیاد» (Holand et al., 2011: 2) هستند؛ از کمبود کالاهای مادی و مسکن، مشکلات جسمی، انزوای اجتماعی و مشکلات روابط با اعضای خانواده و همسایگان، تا مشکلات در حوزه کاری و خدمات حمایتی؛ ۴. مسائل و مشکلاتی که با سویه‌ای انباشتی، خانواده‌های آسیب‌پذیر را درگیر می‌سازند، «چندلایه»، «چندبعدی»^۲ و در عین حال «درهم تنیده» هستند. این چندلایگی از یکسو انجام مطالعات منسجم در زمینه مذکور و از سوی دیگر وقوع و پیگیری اقدامات عملی برای حمایت از آن‌ها و در نتیجه کاهش یا حذف خانواده‌های آسیب‌پذیر را با مشکل مواجه می‌سازد. به دلیل وجود چنین ویژگی‌ای است که برخی از «قدرت» بلاحصر و بلامنازع آسیب‌پذیری سخن می‌رانند.

قدرت بی‌رقیب آسیب‌پذیری باعث می‌شود تا محققان گام نخست در جهت مواجهه با آن که در واقع شناخت دقیق و همه‌جانبه آن است را بردارند. چرا که شناخت هر پدیده اجتماعی منجر می‌شود تا دست‌اندرکاران و برنامه‌ریزان مربوطه به ویژه در حوزه سیاست‌گذاری با آگاهی و دانش مناسب درصدد مقابله با آن برآمده و با سیاست‌های اجتماعی مؤثر و حمایت‌های هدفمند بتوانند نقش مهمی در کاهش آسیب‌پذیری و ارتقای رفاه همه خانواده‌ها ایفا نمایند. بدین ترتیب، پژوهش حاضر درصدد پاسخگویی به پرسش‌های اساسی ذیل است: براساس داده‌های پیمایش ملی خانواده، عوامل استرس‌زا و ایجادکننده بحران در میان خانواده‌های ایرانی کدامند؟ چه منابعی در دسترس خانواده‌های ایرانی برای مواجهه با عامل یا عوامل استرس‌زا قرار دارد؟ ادراک اعضای خانواده ایرانی در سایه عوامل استرس‌زا چگونه است و در نهایت عوامل استرس‌زا چه پیامدهایی را برای خانواده‌های ایرانی به دنبال داشته است؟

لازم به توضیح است که مفهوم «استرس» در این پژوهش – و مطابق با ادبیات نظریه استرس خانواده – به «رویدادها یا شرایطی اطلاق می‌شود که فشار و تنش را برای تغییر و نیز ایجاد اختلال در وضعیت پایدار نظام خانواده وارد می‌کنند» (Wu & Xu, 2020: 185). لذا، منظور از عوامل استرس‌زا در این پژوهش رویدادهای عینی و عمدتاً اقتصادی-اجتماعی سطح کلانی است که خانواده‌های ایرانی در دهه اخیر به طور مکرر و انباشتی تجربه کرده و بخشی جدا ناشدنی از زیست اجتماعی آنها بوده است. همچنین، باید دانست آنچه که یک خانواده را صرفاً از وضعیت «در معرض

خطر» بودن به وضعیت «آسیب‌پذیر بالفعل» تبدیل می‌کند، صرف وجود فقر یا محرومیت نیست، بلکه نوع، شدت، تداوم، توالی و برهم‌کنش همین استرس‌های کلانی است که تعادل خانواده را مختل می‌سازد. در نهایت باید گفت اینکه کدام استرس‌های عینی در ابعاد اقتصادی، معیشتی و اجتماعی در چه ترکیبی و از چه مسیری، خانواده‌های ایرانی را از حالت تعادل به سوی اختلال کارکردی سوق می‌دهند، و نیز شناخت منابع خانواده‌ها جهت مقابله و نحوه ادراک آنها و در نهایت پیامدهای ایجاد شده از این شرایط - همگی اهدافی است که پژوهش حاضر با اتخاذ نگاهی جامع و فرایندی در صدد نیل به آن است.

۲. پیشینه پژوهش

۲-۱. پیشینه‌ی تجربی

در این قسمت به تحقیقاتی اشاره خواهیم کرد که به موضوع آسیب‌پذیری خانواده از منظر ابعاد و شاخص‌های آن پرداخته‌اند و نیز پاسخ بدین پرسش که چه خانواده‌هایی آسیب‌پذیر هستند. به طور کلی، آسیب‌پذیری ابعاد مختلفی را دربرمی‌گیرد. اما نکته جالب توجه این است که معمولاً نخستین جنبه‌ای که به صورت عام از آسیب‌پذیری به ذهن خطور می‌کند، آسیب‌پذیری اقتصادی و معیشتی است. شاید بارها اصطلاح «قشرهای آسیب‌پذیر» را شنیده باشیم. حتی با جستجوی این اصطلاح در مرورگرها نیز مشاهده خواهیم کرد که به قشرهایی از جامعه اشاره می‌کند که بضاعت مالی کمی دارند و در برابر دگرگونی‌های اقتصادی امنیت ندارند. در مطالعات مختلف نیز این بعد از آسیب‌پذیری را مورد توجه قرار داده‌اند. برای نمونه لی^۱ و همکاران (۲۰۱۸) در مطالعه‌ای با عنوان «آسیب‌پذیری و بازسازی معیشت خانواده‌های بدون زمین پس از کسب زمین: شواهد از چرخه‌های شهری چینی» به آسیب‌پذیری اقتصادی خانواده‌ها و حمایت‌های اقتصادی جهت جلوگیری از بازتولید آن را مطالعه کرده‌اند (Li et al., 2018: 110). همچنین ولر و ساباتینی^۲ (۲۰۰۷) در مطالعه‌ی خود با عنوان «آسیب‌پذیری مالی خانواده‌ها» نشان دادند که پیامدهای اقتصادی و اجتماعی نوسانات بازار مسکن همچون افزایش چشمگیر قیمت مسکن و دشواری خانه‌دار شدن برای اقشار کم درآمد، افزایش بدهی و آسیب‌پذیری مالکان، کاهش فعالیت‌های اقتصادی در حیطه بازار ساخت و ساز مسکن و از دست رفتن شغل‌های مرتبط بر زندگی خانواده‌ها اثر گذار بوده و به ویژه آسیب‌پذیری خانواده‌ها از منظر مالی و دسترسی به مسکن را افزایش می‌دهد (Weller & Sabatini,

1 Li

2 Weller and Sabatini

(2007:73). علاوه بر این، در این زمینه می‌توان به مطالعات سجاد و جین^۱ (۲۰۱۴) و ریز^۲ (۲۰۱۶) نیز اشاره کرد. اما آسیب‌پذیری دارای ابعاد دیگری نظیر آسیب‌پذیری اجتماعی (Zimmermann, 2017: 4; Riederer et al., 2017: 35; Fatemi et al., 2017: 220; Wallace et al., 2015: 370) [از جمله انگ^۳، تبعیض^۴ و عدم حمایت اجتماعی]، آسیب‌پذیری روان‌شناختی [همچون احساس شدید استرس، اضطراب یا افسردگی]، آسیب‌پذیری جسمی [نظیر معلولیت‌های جسمی و مشکلات مربوط به سلامتی] (Riederer et al., 2017:35)، آسیب‌پذیری اکولوژیکی^۵ (Li et al., 2018: 110) نیز می‌باشد. برای نمونه، «آسیب‌پذیری اجتماعی به عنوان پیش‌بین ناتوانی و مرگ و میر: تفاوت‌هایی بین-کشوری در بررسی سلامت، پیری و بازنشستگی در اروپا» پژوهشی است که والاس^۳ و همکارانش در سال ۲۰۱۵ به انجام رسانده‌اند. در این مطالعه، بعد اجتماعی آسیب‌پذیری مدنظر قرار گرفت که شاخص‌های آن شامل طیف گسترده‌ای از مشکلات اجتماعی بالقوه مانند وضعیت زندگی ایزوله شده، عدم حمایت اجتماعی، سطح پایین تعامل اجتماعی، ضعف یا فقدان احساس کنترل بر شرایط زندگی فردی و پایگاه اقتصادی-اجتماعی پایین مورد مطالعه قرار گرفتند. همچنین، رایدر^۴ و همکاران (۲۰۱۷) در کتابی با عنوان «آسیب‌پذیری و آینده خانواده‌های دارای فرزند در اروپا: ۹ پرسش و پاسخ مربوطه» با چهار بعد: ۱. اقتصادی، ۲. روانی، ۳. اجتماعی و ۴. جسمی را برای آسیب‌پذیری تعیین و تعریف نموده‌اند. همچنین مطالعه‌ی کالاشیکووا و گروزدوا^۵ (۲۰۱۹) با عنوان «آسیب‌پذیری اجتماعی خانواده‌های دارای فرزند در روسیه معاصر» نیز به بعد آسیب‌پذیری اجتماعی خانواده‌ها پرداخته و نشان می‌دهد که خانواده‌های دارای فرزند در روسیه معاصر، علیرغم اجرای سیاست‌های جمعیتی، همچنان با آسیب‌پذیری اجتماعی قابل توجهی روبرو هستند. مهمترین جلوه‌های این آسیب‌پذیری عبارتند از: خطر بالای فقر چرا که تولد فرزند، به طور مستقیم برای خانواده‌ها منجر به کاهش سطح زندگی و افزایش فقر می‌شود، دشواری دسترسی به مسکن، منابع ناکافی خانواده برای پرورش کودکان، حمایت اجتماعی ناکافی و ناکارآمدی کمک هزینه‌های دولتی برای بهبود زندگی خانواده‌ها، تبعیض جنسیتی در بازار کار و مواجهه زنان با دستمزد کمتر نسبت به مردان در شرایط مشابه شغلی، نارضایتی از خدمات عمومی همچون خدمات آموزشی و بهداشتی. در نتیجه می‌توان گفت که خانواده‌های دارای فرزند یکی از آسیب‌پذیرترین

1 Sajjad & Jain

2 Reyes

3. wallace

4. Riederer

5 Kalachikova & Gruzdeva

گروه‌های جمعیتی محسوب می‌شوند و این وضعیت نیاز به بازنگری در سیاست‌های اجتماعی و اصول دولت رفاه را ضروری می‌سازد.

دسته دیگری از مطالعات و پژوهش‌ها تلاش نموده‌اند تا بدین پرسش پاسخ دهند که چه افراد یا خانواده‌هایی در چه شرایطی آسیب‌پذیر هستند؟ مطالعات مختلف، پاسخ‌های متعددی را نشان می‌دهد. از جمله آن‌ها می‌توان به افراد در معرض خشونت خانگی یا افراد تجربه کرده خشونت خانگی، قربانیان خشونت، جرم و جنایت، کودکان در معرض آزار و سوء استفاده و سایر قربانیان آزار جنسی و جسمی (Rogers, 1997:70; Boerman, 2019: 22); خانواده‌های مسافر و مهاجر (Zimmermann, 2017: 37; Riederer et al., 2017: 35; Sajjad & Jain, 2014: 67); به ویژه مهاجران غیرقانونی (Riederer et al., 2017: 35); زنان و دختران (Fatemi et al., 2017: 220); خانواده‌های بی‌خانمان، زنان باردار و کودک-مادران (Rogers, 1997: 70); خانواده‌های در معرض خشونت، تبعیض، فقر و طرد اجتماعی (Riederer et al., 2017: 35); خانواده‌های دارای فرزند خردسال (Roelen et al., 2012: 12; Radcliff et al., 2012: 1235) و چندفرزندی (Riederer et al., 2017: 35; Mynarska et al., 2015: 40); خانواده‌های تک-والدی^{۳۳}، خانواده‌های ترمیمی، کودکان یتیم^{۳۴} و بدون خانواده، خانواده‌های اقلیت‌های قومی، خانواده‌های مطلقه، خانواده‌های دارای فرزندخوانده (Riederer et al., 2017: 35)، خانواده‌های مراقبت کننده از عضو بیمار، معلول، سالمند و یا دارای نیازهای ویژه (Plavčák et al., 2024:160; Proot, 2003: 114) و غیره اشاره کرد. در این مسئله [آسیب‌پذیری]، «شرایط» نیز حائز اهمیت است؛ بدین معنا که خانواده‌های عادی و غیرآسیبی نیز ممکن است در اثر قرارگیری در شرایط مقتضیات غیرعادی نیز آسیب‌پذیر شوند. برای مثال، آسیب‌پذیری خانواده‌های عادی پس از بیماری‌های همه گیر همچون کوید-۱۹ (Zhuang et al., 2021, p.2317) و حوادث طبیعی همچون زلزله (He et al., 2018: 66)، (Fahad & Jianling, 2018: 152; Mkandawire et al., 2018: 307)، طوفان (Hung et al., 2016: 185) و غیره می‌توانند آسیب‌پذیر شوند یا این امر آسیب‌پذیری خانواده‌ها را نیز تداوم ببخشد.

جمع‌بندی مطالعات داخلی و خارجی انجام شده نشان می‌دهد که ادبیات پژوهش در حیطه‌ی آسیب‌پذیری زندگی فردی و خانوادگی به دو دسته‌ی اصلی تقسیم می‌شوند. دسته نخست پژوهش‌هایی است که هریک آسیب‌پذیری زندگی افراد و خانواده‌ها را از جنبه‌ای مشخص و انحصاری مورد بررسی قرار داده‌اند که شامل ابعادی همچون آسیب‌پذیری اقتصادی-معیشتی، آسیب‌پذیری اجتماعی، آسیب‌پذیری روانی، آسیب‌پذیری جسمی و غیره می‌باشد. دسته‌ی دوم هم شامل

مطالعاتی است که به این مهم می‌پردازد که اساساً چه افراد و خانواده‌هایی و در چه شرایطی آسیب‌پذیرتر می‌باشند. بنابر ادبیات پژوهشی حاضر می‌توان گفت این مطالعه با مبنا قرار دادن نظریه استرس خانواده، نسبت به مطالعات پیشین انجام شده یک رویکرد جامع، کلان نگر و فرآیندی در بررسی جریان بروز آسیب در خانواده‌های ایرانی را اتخاذ نموده و نه تنها عوامل استرس‌زای نقش آفرین در ایجاد آسیب به واحد خانواده را مد نظر قرار داده، بلکه منابع درونی و بیرونی خانواده‌های ایرانی برای مقابله، ادراک خانواده‌ها و نیز پیامدهای ایجاد شده را همچون حلقه‌های زنجیر در کنار هم قرار داده تا بتواند فرآیند ایجاد بحران و آسیب در خانواده‌های ایرانی را مورد بررسی و تحلیل قرار دهد. این رویکرد کلان نگر و فرآیندی با در نظر گرفتن نقش شرایط و فاکتورهای به هم پیوسته در بروز آسیب به خانواده‌های ایرانی می‌تواند نتایج جامع و دقیق‌تری به ادبیات پژوهشی این حوزه اضافه نماید.

علاوه بر این، از آنجا که مطالعه‌ی حاضر تحلیلی ثانویه از داده‌های پیمایش ملی خانواده در مناطق شهری ۳۱ استان کشور است، فرآیند آسیب و بحران در خانواده‌های ایرانی را در مقیاسی کلان و در گسترده‌ی جغرافیایی، اجتماعی و فرهنگی سراسر کشور مورد بررسی قرار داده و صرفاً نتایج حاصل از این مطالعه محدود به یک جغرافیای خاص همچون یک استان یا شهرستان با بستری اجتماعی-فرهنگی مشخص نمی‌باشد.

۲-۲. پیشینه نظری

در راستای پرداختن به مسئله‌ی آسیب دیدگی خانواده‌های ایرانی می‌توان از نظریه‌ها و مدل‌های نظری متعددی بهره برد. برخی از این مدل‌های نظری عبارتند از: نظریه سیستم‌های خانواده^۱، چارچوب تاب‌آوری خانواده^۲، مدل بوم‌شناختی-اجتماعی^۳، نظریه مسیر زندگی خانواده^۴، مدل چندبعدی سازگاری خانواده^۵، نظریه استرس خانواده^۶. از میان نظریات ذکر شده، «نظریه‌ی استرس خانواده» به عنوان چارچوب نظری این پژوهش در نظر گرفته شده است که در ادامه به تفصیل به آن پرداخته خواهد شد.

1 Family Systems Theory (FST)

2 The Family Resilience Framework

3 Socio-ecological Model

4 Family Life Course Theory

5 Multidimensional Family Coping Model

6 Family Stress Theory

۲-۲-۱. چارچوب نظری

از میان نظریات متعددی که در حوزه آسیب‌پذیری خانواده‌ها مطرح است، می‌توان عنوان کرد که نظریه استرس خانواده می‌تواند جهت تحلیل و تبیین آسیب‌پذیری خانواده‌های ایرانی مناسب و کارآمد باشد چرا که این نظریه، با نگاهی جامع و فرایندی علاوه بر توجه به رویدادهای استرس‌زای دخیل در ایجاد بحران و آسیب به خانواده‌های ایرانی، منابع خانواده برای رویارویی، ادراک خانواده و در نهایت پیامدهای این شرایط را نیز مد نظر قرار می‌دهد. لذا این نظریه صرفاً آسیب به واحد خانواده را تک عاملی ندانسته و از یک جنبه‌ی مشخص و انحصاری مورد توجه و بررسی قرار نمی‌دهد، امری که بر خلاف بیشتر نظریات این حوزه که دارای نگاهی نسبتاً محدود هستند، می‌باشد. علاوه بر این، از آنجا که در دهه‌ی اخیر خانواده‌های ایرانی انواع تنش‌های سیاسی، اجتماعی و اقتصادی را در اشکال، سطوح و با درجات مختلف تجربه کرده که این فشارها بعضاً ثبات و تعادل واحد خانواده را دستخوش تغییراتی جزئی تا کلان کرده است، استفاده از این نظریه که در کنار مولفه‌های دیگر، توجه ویژه‌ای به این استرس‌ها (تنش و فشارهای متعدد) تجربه شده توسط واحد خانواده دارد، می‌تواند انتخابی دقیق و متناسب در تحلیل فرآیند بروز بحران و آسیب در خانواده‌های ایرانی باشد.

در توضیح این نظریه باید گفت که از دهه ۱۹۳۰، آنجل^۱ (۱۹۳۶) و کاوان و رانک^۲ (۱۹۳۸) از نظریه استرس (فشار روانی) خانواده برای بررسی چگونگی مقابله خانواده‌ها با از دست دادن درآمد خانوار و فشار روانی ناشی از بیکاری استفاده کردند. در ادامه، نظریه استرس خانواده توسط هیل (۱۹۴۹) در مطالعه مرتبط با جدایی و پیوند مجدد در زمان جنگ توسعه یافته است (Wu & Xu, 2020: 185). استرس خانواده به معنای «فشار یا تنش در نظام خانواده - اختلال در وضعیت پایدار واحد خانواده» است (Boss et al., 2016: 47). نظریه استرس خانواده بیان می‌کند که رویدادهای هنجاری (تغییرات مورد انتظار زندگی) و غیرهنجاری (تغییرات غیرمنتظره زندگی) خانواده‌ها را ملزم به انطباق برای دستیابی به هم‌ایستایی یا حالت عملکرد عادی می‌کند. این پدیده به عنوان یک فرآیند و نه یک نتیجه، در نظر گرفته می‌شود (Boss et al., 2016: 50; Doherty et al., 2009: 3; Angie et al., 2013: 10). رویدادها و موقعیت‌های استرس‌زا به عنوان تجربه‌های مثبت یا منفی در زندگی تعریف می‌شوند که از چنان اهمیتی برخوردارند که می‌توانند تغییراتی را در نظام اجتماعی خانواده ایجاد کنند. واضح است که طیف گسترده‌ای از پدیده‌ها می‌توانند به طور مشروع

1 Angell

2 Cavan and Ranck

تحت پوشش اصطلاح «استرس‌زا»^۱ قرار گیرند. استرس‌زاها در اشکال و سطوح شدت مختلفی ظاهر می‌شوند. در راستای سازماندهی و دسته‌بندی شاخص‌های استرس‌زا، چیریوگا^۲ (۱۹۸۴) میان سه سطح از استرس‌زاها تمایز قائل شده است: الف) سطح خُرد، تجربه‌های روزمره افراد؛ در این دسته می‌توان استرس‌زاها را کشمکش‌های روزانه، روابط بین فردی روزمره یا جنبه‌هایی از روال‌ها دانست که تأثیر منفی بر زندگی فردی یا خانوادگی دارند. همچنین، استرس‌زاهای خُرد می‌توانند منابع قوی استرس باشند، به ویژه هنگامی که کمبود تجربیات مثبت برای جبران اثرات آن‌ها وجود داشته باشد؛ ب) سطح میانی، رویدادها یا موقعیت‌هایی که فراوانی کمتری نسبت به استرس‌زاهای خُرد دارند، اما عموماً به عنوان پدیده‌های مهم اجتماعی، بیشتر به یادآورده شده و قابل تشخیص‌تر هستند. به علاوه، اینها رویدادهایی هستند که برخورد با آن‌ها در طول زندگی غیرعادی نیست، اما اغلب در حافظه ماندگار می‌شوند و ج) سطح کلان که ضربه ناگهانی دانسته می‌شود که زندگی به افراد و خانواده‌ها وارد می‌کند، همانند تروماها و انواع شوک‌ها. همچنین، رویدادها یا موقعیت‌هایی که ابتدا بر جامعه به طور کلی تأثیر می‌گذارند و به طور ثانویه افراد را نیز متأثر می‌کند، به علاوه استرس‌زاهایی را که در درجه اول بر فرد تأثیر می‌گذارند، اما ابعاد فاجعه‌باری دارند، همگی در سطح کلان قرار می‌گیرند (Malia, 2006: 143).

مدل ABC-X از استرس خانواده که توسط هیل طراحی شده است، بنیان نظریه فعلی استرس خانواده است. در این مدل، عامل A به عامل استرس‌زا اشاره دارد، که رویداد یا واقعه‌ای در زندگی است که باعث تغییر در تعادل خانواده می‌شود. به طور کلی، عامل استرس‌زا از جهاتی خنثی است، زیرا هم رویدادهای مثبت و هم منفی می‌توانند عوامل استرس‌زا باشند اما هنگامی که رویداد منفی است، عوامل استرس‌زا می‌توانند چالشی برای خانواده‌ها به شمار آیند. عامل B نشان‌دهنده منابع یا نقاط قوتی است که برای کمک به افراد در مقابله با استرس استفاده می‌شود. عامل C نشان‌دهنده برداشت اعضای خانواده از رویداد مربوطه (یعنی چگونه آنها رویداد را تعریف می‌کنند) است. عامل X پیامد استرس یا بحران است که پس از استفاده از راهبردهای مقابله‌ای رخ می‌دهد (Wu & Xu, 2020: 185). در ادامه به تفصیل به هریک از ابعاد مدل مذکور پرداخته می‌شود.

(A) عامل استرس‌زا اولین عنصر مدل ABC-X است. هیل (۱۹۴۹)، عوامل استرس‌زا را به عنوان رویدادها یا شرایطی مفهوم‌سازی کرد که فشار برای تغییر را بر یک سیستم خانواده وارد می‌کنند. بحران اقتصادی، فقر و فشارهای مالی در کنار مشکلات شغلی و حرفه‌ای و از دست دادن

1 stressor

2 Chiriboga

شغل و درآمد از عوامل خارجی بروز استرس بوده که کل سیستم خانواده را درگیر می‌سازد. به علاوه، رویدادهای استرس‌زای رایج برای یک خانواده ممکن است شامل مبارزات روزانه با برنامه‌ها، گذارهای رشدی، بیکاری، فقر، بیماری، طلاق و خواسته‌های بلندمدت فرزندپروری باشد. این استرس منجر به یک نقطه بحرانی می‌شود، و هنگامی که افراد نمی‌توانند این استرس را به خوبی با مهارت‌های مقابله‌ای داخلی یا منابع خارجی خود مدیریت کنند، استرس گسترش می‌یابد و به یک چالش برای خانواده تبدیل می‌شود. برای جلوگیری از این سرایت استرس، والدین باید مهارت‌ها و منابع مقابله‌ای داخلی کافی برای حفظ استرس در یک سطح قابل مدیریت داشته باشند. عوامل استرس‌زا نه تنها احساسات تنش را برای والدین به وجود می‌آورند، بلکه رابطه والد و فرزند و پویایی خانواده را نیز تغییر می‌دهند (McKenry & Price, 2005: 35-45).

(B) دومین عنصر در نظریه استرس خانواده، منابع خانواده است. هنگامی که فشاری تجربه می‌شود، منابع در دسترس خانواده تعیین‌کننده بسیاری از راهبردهایی خواهد بود که برای مقابله با فشار یا غلبه بر مشکلات به کار گرفته می‌شوند. عمدتاً منابع عبارتند از افراد، خانواده‌ها، خویشاوندان یا شبکه‌های اجتماعی بزرگ‌تری که حمایت‌های ارزشمندی برای کمک به افراد در مقابله با مشکلات فراهم می‌کنند. به علاوه، منابع می‌توانند مالی نیز باشند؛ برنامه‌های مبتنی بر جامعه، مانند برنامه‌های تفریحی، پارک‌ها و فعالیت‌های اوقات فراغت؛ یا سایر برنامه‌های مدیریت استرس، مانند درمان، گروه‌های حمایتی والدین و مراقبت‌های آسایشی. برای کمک به کاهش تعداد عوامل استرس‌زای بالقوه، حمایت اجتماعی بیرونی به افزایش ظرفیت خانواده برای مقابله با استرس ایجاد شده کمک می‌کند (Koeske & Koeske, 1990: 445-450). همچنین منابع شخصی شامل ویژگی‌های فردی، خصوصیات رفتاری، وضعیت سلامت، تحصیلات و همچنین ویژگی‌های روان‌شناختی، مانند عزت نفس و تصور از خود نیز می‌توانند به افراد خانواده برای مقابله با عوامل استرس‌زا کمک کند.

(C) سومین عنصر در نظریه استرس خانواده، تعبیر یا معنایی است که از سوی خانواده به رویدادهای استرس‌زا و بحران‌های تجربه شده اطلاق می‌شود (Price et al., 2010: 12-15). در مورد عنصر سوم، اعضای خانواده می‌توانند ادراکات یا نظرات خود را در مورد مثبت یا منفی بودن رویدادهای استرس‌زا شکل دهند. همچنین، اگر زوجین نگرش مثبتی به زندگی خود (زندگی ناشویی-خانوادگی) داشته باشند، احتمالاً بحران پیش آمده را با نگاهی مثبت‌تر نگریسته و از آسیب‌های جدی ناشی از عامل استرس‌زا بیشتر مصون می‌مانند (Wu & Xu, 2020: 185). به طور کلی ادراکات افراد از یک رویداد معین تحت‌تأثیر مرحله رشد، تجربیات اولیه، دیدگاه‌های زندگی و

تمایلات شخصی آن‌ها قرار می‌گیرد. هنگامی که یک رویداد استرس‌زا رخ می‌دهد، افراد تمایل دارند رویداد را به طور ذهنی ارزیابی کنند، به طوری که برخی ممکن است عامل استرس‌زا را در یک چارچوب مثبت ببینند و رویداد را به عنوان یک چالش یا حتی به عنوان فرصتی برای سوق دادن آن‌ها به سطح جدیدی از موفقیت در نظر بگیرند. دیگران همین شرایط را در یک چارچوب منفی می‌بینند و رویداد را به عنوان یک بحران تلقی می‌کنند. از این نظر، پاسخ‌های روان‌شناختی فرد به عوامل استرس‌زا مبتنی بر شناخت و راهبردهای مقابله‌ای او است. راهبردهای مقابله‌ای افراد نیز تحت تأثیر تمایلات و ویژگی‌های شخصی، مانند روان‌رنجوری، گشودگی به تجربه‌های جدید و نگرش‌های زندگی قرار می‌گیرد. بر اساس تعامل عوامل استرس‌زا، منابع و ادراکات اعضا، خانواده راهبردهای مقابله‌ای خود را برای مقابله با عوامل استرس‌زا توسعه می‌دهند (Folkman, 1999: 240).

(X)، اعتقاد بر این است که بحران شامل یک پاسخ استرس شدید است، زمانی که منابع افراد برای کمک به مقابله با عوامل استرس‌زا کافی نیست و آن‌ها عوامل استرس‌زا را به درستی درک نمی‌کنند. وقتی والدین فکر می‌کنند که در حال گذراندن یک بحران هستند، این دیدگاه بر تمام جنبه‌های زندگی عادی آن‌ها تأثیر می‌گذارد. در سطح عاطفی، والدینی که احساس می‌کنند تحت فشار مقابله با یک بحران قرار دارند، ممکن است احساس افسردگی کنند. به نوبه خود، عملکرد والدین در جامعه و محل کار نیز تحت تأثیر وضعیت روانی نامناسب آن‌ها قرار می‌گیرد. در سطح رفتاری، هنگامی که والدین سطح بالایی از استرس را تجربه می‌کنند، ممکن است بیشتر احتمال داشته باشد که احساسات منفی خود را از طریق رفتارهای نامناسب، مانند سوء استفاده فیزیکی یا کلامی، بروز دهند (Rodriguez, 2010: 730-734). خانواده‌هایی که سابقه خشونت خانگی یا کودک‌آزاری دارند، به احتمال زیاد این تاکتیک‌های مقابله‌ای منفی را در هنگام استرس نشان می‌دهند (Usher, 2020: 450).

با توجه به آنچه گفته شد، نظریه استرس خانواده، به ویژه مدل ABC-X، نشان می‌دهد که آسیب‌پذیری خانواده نتیجه تعامل چهار عنصر است:

$$X(\text{بحران/آسیب‌پذیری}) = A(\text{رویداد استرس‌زا}) + B(\text{منابع خانواده}) + C(\text{ادراک خانواده})$$

بر مبنای مدل مذکور؛

- هرچه شدت رویداد استرس‌زا (A) بیشتر باشد، احتمال آسیب‌پذیری افزایش می‌یابد.
- هرچه منابع خانواده (B) کمتر باشد، توانایی مقابله با استرس کاهش یافته و آسیب‌پذیری بیشتر می‌شود.

- هرچه ادراک خانواده از رویداد (C) منفی‌تر باشد، استرس بیشتری تجربه شده و احتمال آسیب‌پذیری افزایش می‌یابد.

به عبارت دیگر، خانواده‌ای که با یک رویداد استرس‌زای شدید روبرو می‌شود، منابع کمی برای مقابله دارد و آن رویداد را به شکل منفی تفسیر می‌کند، به احتمال زیاد دچار بحران و آسیب‌پذیری خواهد شد. به عنوان مثال، اگر خانواده‌ای با از دست دادن شغل سرپرست (A) مواجه شود و پس‌انداز کم و حمایت اجتماعی محدودی در اختیار داشته باشد (B)، و این اتفاق را به عنوان یک فاجعه و نشانه بی‌کفایتی خود تلقی کند (C)، احتمال اینکه دچار مشکلات مالی شدید، تنش‌های خانوادگی و در نهایت آسیب‌پذیری شود (X) بسیار زیاد است. در مقابل، اگر خانواده‌ای با همین رویداد روبرو شود اما پس‌انداز قابل‌توجهی داشته باشد، از حمایت دوستان و اقوام برخوردار باشد، و این اتفاق را به عنوان یک فرصت برای تغییر مسیر شغلی ببیند، احتمال اینکه بتواند با این استرس مقابله کند و از آسیب‌پذیری جدی جلوگیری کند، بیشتر است.^۱

۳. روش‌شناسی پژوهش

پژوهش پیش‌رو براساس داده‌های موجود، آسیب‌پذیری خانواده‌های ایرانی را بررسی کرده، لذا این مطالعه از نوع تحلیل ثانویه می‌باشد. تحلیل ثانویه به معنای استفاده از روش آماری جدید جهت بررسی مجدد داده‌های گردآوری شده می‌باشد. داده‌های این مطالعه از «اطلاعات و داده‌های پیمایش ملی خانواده ایرانی» است که در سال ۱۳۹۸ توسط جهاد دانشگاهی انجام شده‌است. در پیمایش مذکور، پاسخگویان شامل مجموع افراد بالای ۱۵ سال خانوارهای معمولی ساکن در مناطق شهری کل کشور (۳۱ استان) بوده است که در نهایت ۵۰۳۶ نفر به عنوان جمعیت نمونه انتخاب شدند. بدین ترتیب، جامعه آماری تحقیق را کلیه داده‌های مذکور تشکیل می‌دهند که به صورت تمام‌شماری از داده‌ها استفاده شد.

برای بررسی داده‌ها، لازم بود شاخص‌های مربوط به آسیب‌پذیری خانواده‌ها ایرانی ارائه شود تا نزدیکی یا دوری شاخص‌های موجود با مدل نظری بررسی شود. مدل نظری منتخب، نظریه استرس خانواده است. به عبارتی، براساس داده‌های جمع‌آوری شده باید گفت، از نظریه استرس خانواده برای تعیین شاخص‌ها و تحلیل آسیب‌پذیری خانواده‌های ایرانی استفاده شد. بدین صورت که آسیب‌های

۱. قابل ذکر است که مدل توسعه‌یافته نظریه استرس خانواده تحت عنوان Double ABC-X به تجمع استرس‌ها، منابع جدید، تغییر ادراک و سازگاری پرداخته است که به دنبال درک چگونگی تعامل عوامل فوق در تعیین آسیب‌پذیری و سازگاری خانواده‌ها در مواجهه با استرس می‌باشند.

اقتصادی-معیشتی به مثابه‌ی شاخصی برای عامل استرس‌زا (A)، روابط درون-خانوادگی (شامل روابط بین-زوجینی و روابط والد-فرزندی) به عنوان منابع درونی و روابط برون خانوادگی (شامل میزان معاشرت با بستگان، همسایگان و دوستان) به عنوان منابع بیرونی خانواده‌های ایرانی (B) استخراج گردید. همچنین شاخص نگاه نسبت به زندگی زناشویی-خانوادگی جهت سنجش مؤلفه‌ی سوم که نشانگر درک و نگاه زوجین بوده (C) بوده است، استخراج شد. در نهایت شاخص‌هایی مانند بی‌ثباتی اخلاقی، رفتارهای مخرب (مانند دروغ‌گویی، بی‌اعتمادی، خیانت زناشویی و غیره) و نیز انواع شکل‌های خشونت خانگی به عنوان پیامدهای عامل استرس‌زا (X) مدنظر قرار گرفته‌اند.

با توجه به روش مورد استفاده در مطالعه حاضر، شاخص‌های بدست آمده با کمک روش اعتبار صوری، اعتباریابی شده‌اند. بدین صورت که تعداد ۵ نفر از متخصصان و صاحب‌نظران حوزه‌ی جامعه‌شناسی، روان‌شناسی خانواده و مددکاری اجتماعی به روش هدفمند انتخاب شدند. در اختیار هر یک از این متخصصان فرمی شامل تعاریف نظری مرتبط با هریک از سازه‌های اصلی بر اساس چارچوب نظری مورد نظر (مدل استرس خانواده) و نیز شاخص‌های پیشنهادی برای هر سازه به همراه جدول ارزیابی مبتنی بر طیف لیکرت قرار گرفت. در این بخش از متخصصان خواسته شد که علاوه بر تعیین میزان تناسب هر شاخص با سازه‌ی متناظر، به ارزیابی گویه‌ها از جهت شفافیت و یا میزان ابهام احتمالی بپردازند. در نهایت نیز پس از اخذ نظرات متخصصان و اعمال اصلاحات مدنظر آنها، ابزار نهایی پژوهش طراحی و در اختیار پاسخ‌گویان قرار گرفت.

همچنین باید اضافه کرد که برای توصیف و تشریح داده‌های پژوهش از جداول و نمودارهای نمایانگر آمارهای توصیفی همچون فراوانی و درصد استفاده شده است.

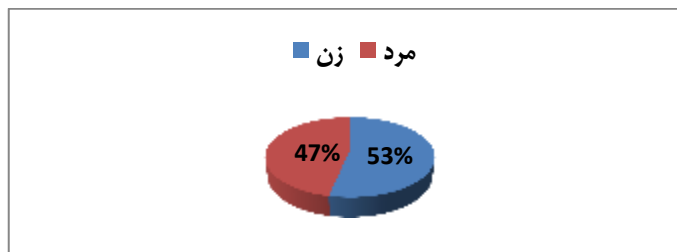
۴- یافته‌های پژوهش

در این بخش، نخست به توصیف ویژگی‌های زمینه‌ای (دموگرافیکی) پاسخگویان پرداخته و سپس کاربرست نظریه استرس خانواده در تحلیل آسیب دیدگی خانواده‌های ایرانی مورد بررسی قرار خواهد گرفت.

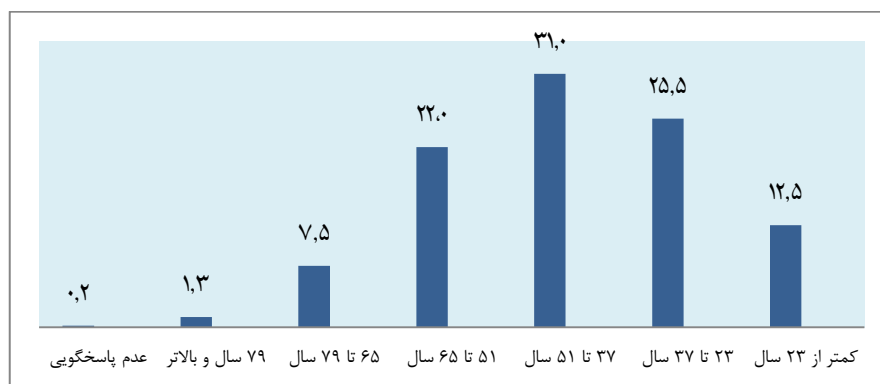
۴-۱- ویژگی‌های زمینه‌ای پاسخگویان

براساس داده‌های نمودار دایره‌ای (شکل شماره ۱)، ۵۳/۳ درصد (۲۶۸۱ نفر) پاسخگویان، زن و ۴۶/۷ درصد (۲۳۴۶ نفر) مرد بودند. همچنین، بیشترین فراوانی سنی پاسخگویان نیز متعلق به گروه ۳۷ الی

۵۱ ساله (۳۱/۱ درصد) و کمترین فراوانی مربوط به افراد بالای ۷۹ سال (۱/۳ درصد) بوده است (شکل شماره ۲).

شکل شماره ۱. نمودار توزیع درصد فراوانی جنسی پاسخگویان

شکل شماره ۲. نمودار توزیع درصد فراوانی سنی پاسخگویان

براساس داده‌های آماری در جدول شماره ۱، می‌توان گفت بیشترین میزان فراوانی مربوط به سطح تحصیلات دیپلم (۱۳۶۷ نفر معادل ۲۷/۱ درصد) و کمترین میزان مربوط به سطح تحصیلات حوزوی بوده است که معادل ۰/۱ درصد پاسخگویان است.

جدول شماره ۱. توزیع فراوانی سطح تحصیلات پاسخگویان

ویژگی	فراوانی	درصد فراوانی
تحصیلات	بیسواد	۳۷۴
	ابتدایی	۷۲۶
	راهنمایی	۶۸۰
	متوسطه	۴۶۳
	دیپلم	۱۳۶۷
	فوق دیپلم	۴۰۹
		۸۰۱

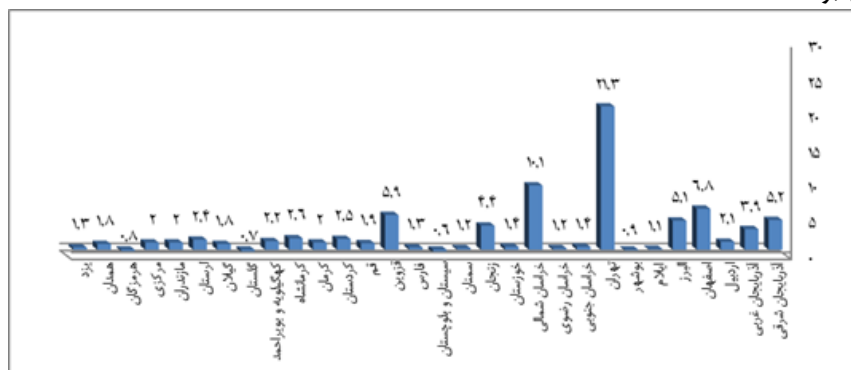
ویژگی		فراوانی	درصد فراوانی
	لیسانس	۷۹۰	۱۵۰۷
	فوق لیسانس و دکترا	۲۱۵	۴۰۳
	تحصیلات حوزوی	۶	۰۰۱
جمع		۵۰۳۰	۰/۱۰۰

از نظر قومیت، بیشترین میزان فراوانی مربوط به قومیت فارس (۲۱۶۳ نفر معادل ۴۳/۱ درصد) و کمترین میزان مربوط به قومیت ترکمن (۲۳ نفر معادل ۰/۵ درصد) بوده است (جدول شماره ۲).

جدول شماره ۲. توزیع فراوانی قومیت پاسخگویان

ویژگی		فراوانی	درصد معتبر
قومیت	ترک	۱۳۷۶	۲۷۰۴
	کرد	۴۸۹	۹۰۸
	لر	۳۹۲	۷۰۸
	بلوچ	۶۴	۱۰۳
	عرب	۱۵۰	۳
	فارس	۲۱۶۳	۴۳۰۱
	ترکمن	۲۳	۰۰۵
	گیلکی	۱۵۲	۳۰۰
	مازنی	۱۱۹	۲۰۴
	سایر	۸۶	۱۰۷
	بی پاسخ	۱۶	-
جمع		۵۰۳۰	۱۰۰

با توجه به توزیع نمونه بر اساس جمعیت هر استان (شکل شماره ۳)، بیشترین درصد فراوانی مربوط به استان تهران (۲۱/۳ درصد) و کمترین آن نیز متعلق به استان سیستان و بلوچستان (۰/۶ درصد) بوده است.

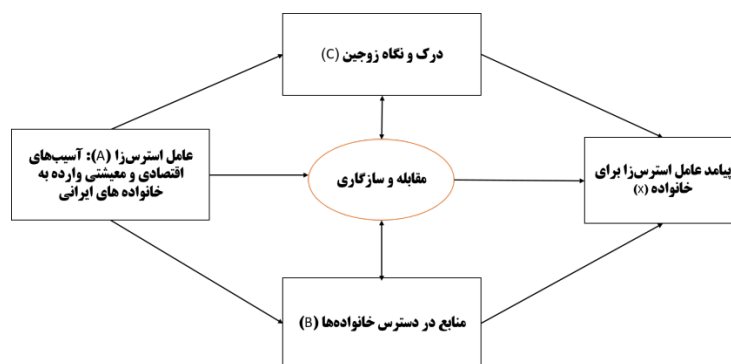

شکل شماره ۳. نمودار درصد فراوانی استان محل سکونت پاسخگویان

۴-۲- کاربست نظریه استرس خانواده در تحلیل آسیب‌دیدگی خانواده‌های ایرانی:

آسیب‌های اقتصادی-معیشتی به مثابه‌ی عامل استرس‌زا (A):

خانواده‌های ایرانی همواره با مشکلات متعدد اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی دست و پنجه نرم کرده‌اند اما به طور مشخص به دنبال خروج یک جانبه‌ی آمریکا از توافق هسته‌ای موسوم به برجام (برنامه جامع اقدام مشترک) در اردیبهشت ۱۳۹۷ و بازگشت تحریم‌های گسترده به اقتصاد ایران، خانواده‌های ایرانی با بحران‌های اقتصادی و معیشتی مضاعف‌تری مواجه شدند. بر اساس نظریه استرس خانواده می‌توان ادعان داشت که پس از تحریم‌های گسترده اقتصاد ایران از سال ۱۳۹۷، انواع آسیب‌های اقتصادی-معیشتی همچون شوک‌های متعدد مالی-اقتصادی، کاهش مداوم ارزش پول ملی، افزایش تورم، بیکاری و مشکلات مرتبط با اشتغال و غیره ایجاد شده که همگی به مثابه‌ی «استرس‌زاهایی» بودند که موجب ایجاد تنش در نظام خانواده‌های ایرانی شده و پایداری واحدهای خانواده در ایران را با اختلال و تزلزل مواجه ساخته است. همچنین بر اساس تعاریف نظری مرتبط با نظریه‌ی مذکور، این آسیب‌های اقتصادی وارده بر پیکر خانواده‌های ایرانی را می‌توان در دسته سوم، یعنی استرس‌زاهای سطح کلان قرار داد، چرا که در درجه اول کل جامعه را متاثر کرده و در ادامه همانند ضربه‌ای ناگهانی بر خانواده‌ها، آنها را نیز مورد آسیب گسترده قرار داده است. لذا، بر اساس مدل نظری استرس خانواده، آسیب‌های اقتصادی و معیشتی وارد شده به خانواده‌های ایرانی به عنوان عامل استرس‌زا (عامل A) در نظر گرفته می‌شود (شکل شماره ۴).

شکل شماره ۴: مدل استرس خانواده

داده‌های برآمده از «پیمایش ملی خانواده‌های ایرانی در سال ۱۳۹۸» وضعیت خانواده‌های ایرانی پس از مواجهه با بحران‌های مذکور را نشان داده و به طور کلی گویای آسیب‌پذیری

گسترده‌ی خانواده‌های ایرانی در بعد اقتصادی و معیشتی است. همان‌طور که جدول شماره ۳ نشان می‌دهد، حدود ۸۰/۰۸ درصد از خانواده‌ها ایرانی به میزان متوسط تا بسیار زیاد به لحاظ اقتصادی آسیب پذیر بوده و صرفاً کمتر از ۲۰ درصد از خانواده‌ها در ابعاد مختلف اقتصادی به میزان کم‌تری دچار آسیب شدند. همچنین، داده‌های حاصل شده از پیمایش مذکور در جدول شماره ۳ به‌طور مشخص حاکی از این است که خانواده‌های ایرانی آسیب‌پذیری اقتصادی در ابعاد مالی (۷۳ درصد)، مسکن (۶۸/۷ درصد)، محل سکونت (۸۲/۳ درصد)، وضعیت شغلی (۷۳/۶ درصد) و مشکلات اقتصادی (۸۰/۱ درصد) را در سطح متوسط تا بسیار زیاد تجربه کرده‌اند.

جدول شماره ۳. آسیب‌پذیری اقتصادی و شاخص‌های مرتبط

معرف‌ها	نوع توزیع	خیلی کم	کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد	جمع
وضعیت آسیب‌پذیری مالی	فراوانی	۷۷۱	۵۹۲	۲۳۰۷	۱۰۶۱	۳۰۰	۵۰۳۱
	درصد	۱۵/۲	۱۱/۸	۴۵/۹	۲۱/۱	۶	۱۰۰
وضعیت آسیب‌پذیری مسکن	فراوانی	۹۳۲	۶۴۶	۱۶۶۰	۱۴۳۴	۳۶۰	۵۰۳۲
	درصد	۱۸/۵	۱۲/۸	۳۳	۲۸/۵	۷/۲	۱۰۰
وضعیت آسیب‌پذیری محل سکونت	فراوانی	۴۹۹	۳۸۷	۱۴۴۵	۲۰۲۹	۶۷۱	۵۰۳۱
	درصد	۹/۹	۷/۷	۲۸/۷	۴۰/۳	۱۳/۳	۱۰۰
وضعیت آسیب‌پذیری وضع شغلی	فراوانی	۳۸۹	۲۱۳	۶۲۹	۶۸۹	۳۶۱	۲۲۸۱
	درصد	۱۷	۹/۴	۲۷/۶	۳۰/۲	۱۵/۸	۱۰۰
مشکلات اقتصادی	فراوانی	۱۰	۹۰۰	۲۲۸۴	۱۵۱۹	۲۲۶	۴۹۳۹
	درصد	۰/۲	۱۷/۹	۴۵/۴	۳۰/۲	۴/۵	۱۰۰
آسیب‌پذیری اقتصادی (شاخص کل)	فراوانی	۶۷	۵۰۲	۲۴۷۴	۱۳۰۲	۱۲۰	۴۴۶۵
	درصد	۱,۴	۱۷,۸	۵۱,۳	۲۷	۲,۵	۱۰۰

منابع درونی و بیرونی خانواده‌های ایرانی (B):

بر اساس مدل استرس خانواده، دومین مولفه‌ی مهم پس از عامل استرس‌زا، منابع موجود در دست خانواده‌ها است. بنابر این نظریه، زمانی که خانواده‌ها با عامل استرس‌زا مواجه می‌شوند منابع حمایت‌گر درونی و بیرونی در دسترس آنها شامل ارتباطات موجود با اعضای خانواده و شبکه‌های گسترده‌تر خویشاوندی نقش بسیار حائز اهمیتی در مقابله و سازگاری واحد خانواده با عامل استرس‌زا و پیامدهای مربوطه داشته و مدیریت شرایط ایجاد شده، سازش با تغییرات حاصل شده و در نهایت بازگشت مجدد به ثبات و تعادل را موجب می‌شود. در ادامه بر اساس داده‌های پیمایش ملی خانواده‌های ایرانی در سال ۱۳۹۸، به منابع درونی و بیرونی خانواده‌های ایرانی در مواجهه‌ی آنها با عامل استرس‌زا (آسیب‌های اقتصادی و معیشتی ایجاد شده) پرداخته شده و میزان کاستی و قدرت این

منابع در راستای کمک به خانواده‌ها در مواجهه با بحران و آسیب‌های پیش آمده مورد بررسی قرار خواهد گرفت (شکل شماره ۴).

منابع درونی (روابط درون-خانوادگی):

منابع درونی خانواده شامل ارتباطات موجود میان اعضای خانواده (روابط بین زوجین و روابط والد-فرزند) و همچنین روابط میان زوجین با خانواده‌خاستگاه (ارتباطات هر کدام از زوجین با اعضای خانواده‌خاستگاهشان) به عنوان منابع درون خانوادگی نقش تاثیرگذاری بر تجربه‌عامل استرس‌زا، سازگاری و مقابله‌خانواده‌ها با پیامدهای بحران ایجاد شده دارد. در این راستا بر مبنای داده‌های پیمایش ملی خانواده‌های ایرانی می‌توان گفت که به طور کلی خانواده‌های ایرانی با ضعف منابع درونی از جهت روابط درون-خانوادگی (روابط میان اعضای خانواده و روابط میان زوجین با خانواده‌خاستگاه) مواجه بودند به طوری که حدود ۷۶/۵ درصد از خانواده‌ها به میزان متوسط تا بسیار زیاد، کاستی و نقص در روابط درون خانوادگی را تجربه کرده‌اند (جدول شماره ۴). به طور مشخص‌تر بر اساس داده‌های موجود در جدول شماره ۴ می‌توان گفت که ۴۰/۱ درصد از خانواده‌های ایرانی نقص در روابط میان زوجین و ۴۹/۵ درصد کاستی در روابط میان والدین-فرزندان را به میزان متوسط تا بسیار بالا تجربه کرده‌اند. از این گذشته، بیش از نیمی از خانواده‌های ایرانی (۵۲/۶ درصد) رابطه با خانواده‌ی پدری و ۵۹/۵ درصد رابطه با خانواده‌ی همسر را به میزان متوسط تا خیلی کم تجربه کرده‌اند. همچنین، ارتباطات زوجین با سایر اعضای خانواده در جدول شماره ۴ آورده شده است.

منابع بیرونی (روابط اجتماعی برون خانوادگی):

علاوه بر روابط میان اعضای خانواده که به عنوان منابع درونی خانواده‌های ایرانی در دریافت حمایت و ارتباطات موثر در مواجهه با عامل استرس‌زا (آسیب‌های اقتصادی-معیشتی گسترده) در نظر گرفته شده است، منابع بیرونی خانواده‌ها شامل شبکه‌های روابط اجتماعی با خویشاوندان دورتر، دوستان و همسایگان نیز به عنوان منبع دیگر حمایت کننده از خانواده در مواجهه با بحران‌ها و استرس‌زاهای شناخته می‌شود. در همین راستا، داده‌های پیمایش ملی خانواده‌های ایرانی نشان می‌دهد (ن.ک. جدول شماره ۴) که ۷۵/۲ درصد از خانواده‌های ایرانی با نقص و کاستی در روابط بیرون خانوادگی به میزان متوسط تا بسیار زیاد مواجه بودند و به طور خاص حدود ۷۱/۶ درصد از خانواده‌های ایرانی کاستی متوسط تا بسیار زیاد در ارتباط با خویشاوندان و فامیل را تجربه کردند. علاوه بر این، میزان ارتباطات اجتماعی خانواده‌های ایرانی با دوستان و همسایگان نیز در جدول شماره ۴ آورده شده است.

جدول شماره ۴. منابع درون و بیرون خانواده‌های ایرانی و شاخص‌های مربوطه

معرف‌ها		نوع توزیع	خیلی کم	کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد	جمع
روابط درون خانوادگی	رابطه با خانواده پدری	فراوانی	۲۴۸	۳۷۲	۲۲۱۶	۱۸۷۳	۴۸۲	۵۱۹۱
		درصد	۰.۵	۷.۵	۴۴.۶	۳۷.۷	۹.۷	۱۰۰
	رابطه با خانواده همسر	فراوانی	۱۱۴	۳۴۲	۲۴۹۹	۱۷۰۹	۲۹۸	۴۹۶۲
		درصد	۲.۳	۶.۹	۵۰.۳	۳۴.۴	۶	۱۰۰
	میزان معاشرت با برادر و خواهر	فراوانی	۱۹۳	۴۲۲	۱۱۸۲	۱۸۳۸	۱۲۵۲	۴۸۸۷
		درصد	۳.۹	۸.۵	۲۳.۸	۳۷	۲۵.۲	۱۰۰
	میزان صمیمیت در روابط با برادر و خواهر	فراوانی	۱۰۹	۱۵۴	۸۹۹	۱۸۴۸	۱۷۶۹	۴۷۷۹
		درصد	۲.۲	۳.۱	۱۸.۱	۳۷.۲	۳۵.۶	۱۰۰
	رابطه با پدر	فراوانی	۷۴۵	۶۴۶	۵۲۶	۱۸۳۸	۲۴۶۰	۶۲۱۵
		درصد	۱.۵	۱.۳	۱۰.۶	۳۷	۴۹.۵	۱۰۰
	رابطه با مادر	فراوانی	۳۴	۴۹	۲۱۸	۱۶۲۵	۳۰۵۶	۴۹۸۲
		درصد	۰.۷	۰.۸	۴.۴	۳۲.۷	۶۱.۵	۱۰۰
	میزان دیدار با پدر	فراوانی	۲۷۳	۱۲۸۱	۱۸۹۰	۱۲۰۴	۱۴۸	۴۷۹۶
		درصد	۵.۷	۲۶.۷	۳۹.۴	۲۵.۱	۳.۱	۱۰۰
	میزان دیدار با مادر	فراوانی	۲۱۰	۱۳۴۸	۱۷۸۵	۱۲۵۶	۲۰۶	۴۸۰۵
		درصد	۴.۴	۲۸.۱	۳۷.۲	۲۶.۲	۴.۳	۱۰۰
	میزان دیدار پدر با پاسخگو	فراوانی	۱۰۴۵	۲۱۴۰	۸۴۹	۶۰۹	۱۵۸	۴۸۰۱
		درصد	۲۱.۸	۴۴.۶	۱۷.۷	۱۲.۷	۳.۳	۱۰۰
	میزان دیدار مادر با پاسخگو	فراوانی	۸۳۴	۲۱۰۶	۱۱۱۳	۶۶۲	۲۰۱	۴۹۱۶
		درصد	۱۷.۴	۴۳.۹	۲۰.۸	۱۳.۸	۴.۲	۱۰۰
	روابط بین زوجینی	فراوانی	۱۷	۱۸۲	۱۱۷۷	۱۵۸۵	۴۷۴	۳۴۳۵
		درصد	۰.۵	۵.۳	۳۴.۳	۴۶.۲	۱۳.۸	۱۰۰
	روابط والد-فرزند	فراوانی	۵۳	۳۰۴	۱۳۹۷	۱۴۵۷	۳۳۵	۲۵۴۶
		درصد	۱.۵	۸.۶	۳۹.۴	۴۱.۱	۹.۵	۱۰۰
روابط بیرونی خانوادگی	کاستی در روابط درون خانوادگی	فراوانی	۸۸	۷۲۰	۱۶۸۴	۸۲۳	۱۱۵	۳۴۳۰
		درصد	۲.۶	۲۱	۴۹.۱	۲۴	۳.۴	۱۰۰
	میزان معاشرت با فامیل و بستگان	فراوانی	۴۰۸	۷۵۸	۱۷۰۹	۱۱۹۶	۴۶۱	۴۵۳۲
		درصد	۸.۷	۱۶.۱	۳۶.۳	۲۵.۴	۹.۹	۱۰۰
	میزان معاشرت با همسایگان	فراوانی	۸۳۳	۹۱۳	۱۰۲۲	۵۹۳	۱۶۰	۳۵۲۱
		درصد	۱۷.۱	۱۹.۴	۲۱.۷	۱۲.۶	۳.۴	۱۰۰
	میزان معاشرت با دوستان	فراوانی	۶۱۷	۸۱۹	۱۱۹۶	۹۴۲	۳۵۳	۳۹۲۷
		درصد	۱۳.۱	۱۷.۴	۲۵.۴	۲۰	۷.۵	۱۰۰
	کاستی در روابط بیرون خانوادگی	فراوانی	۴۶	۲۷۱	۵۳۷	۳۳۰	۸۸	۱۲۷۱
		درصد	۳.۶	۲۱.۳	۴۲.۳	۲۶	۶.۹	۱۰۰

درک و نگاه زوجین (C):

علاوه بر منابع درونی و بیرونی خانواده‌ها، یکی از مولفه‌های مهم دیگر جهت انطباق و مقابله با بحران و عامل استرس‌زای ایجاد شده که خانواده‌ها را شدیداً متأثر کرده و آنها را با چالش‌های متعددی درگیر می‌سازد، همانا نوع نگاه زوجین نسبت به عامل استرس‌زا و شرایط بحرانی پیش آمده است که البته نحوه ادراک از عامل استرس‌زا خود متأثر از نگرش مثبت یا منفی زوجین به زندگی است. در واقع، چگونگی ادراک اعضای خانواده و مشخصاً زوجین نسبت به کلیات زندگی زناشویی-خانوادگی در سایه بحران ایجاد شده یکی از مولفه‌های مهمی است که بر اساس آن خانواده‌ها قادر خواهند بود با فشار ایجاد شده مقابله کرده و شرایط بحرانی را تحت کنترل خود گرفته تا بتوانند تعادل و آرامش را به واحد خانواده بازگردانند (ن.ک. شکل شماره ۱). در ادامه بر پایه‌ی داده‌های داده‌های پیمایش ملی خانواده‌های ایرانی به تحلیل و بررسی این مولفه‌ی کلیدی که سومین عامل اثرگذار در مدل نظریه استرس خانواده است، پرداخته می‌شود.

همان طور که جدول شماره ۵ می‌دهد، داده‌های حاصل از پیمایش ملی خانواده‌های ایرانی گویای آن است اکثر خانواده‌های ایرانی (حدود ۸۳/۶ درصد) با نگاهی منفی به زندگی زناشویی-خانوادگی خود می‌نگرند و این نگاه منفی به کلیت ازدواج و زندگی خانوادگی با احتمال زیاد بر توان خانواده‌ها برای ادامه مسیر زناشویی سالم و کارآمد و نیز فرزندپروری صحیح و مولد در سایه بحران اقتصادی-معیشتی ایجاد شده تأثیر منفی به‌سزایی دارد. در جدول شماره ۵، تمامی مولفه‌های مرتبط با منفی‌نگری نسبت به زندگی زناشویی و خانوادگی به تفصیل آورده شده است.

جدول شماره ۵. منفی‌نگری نسبت به زندگی زناشویی و خانوادگی و شاخص‌های مربوطه

معرف‌ها	نوع توزیع	خیلی کم	کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد	جمع
کاربست دعوا برای رسیدن به خواسته‌ها به جای	درصد	۲۱٫۶	۴۳٫۲	۱۷٫۴	۱۲٫۴	۵٫۵	۱۰۰
طبیعی‌انگاری خشونت در روابط زناشویی	درصد	۸٫۲	۲۶٫۶	۲۴٫۶	۲۹	۳	۱۰۰
مثبت‌نگری نسبت به خشونت خانگی	درصد	۲٫۳	۱۵٫۱۹	۴۳٫۵	۲۹	۹٫۳	۱۰۰
رفع نیاز جنسی به عنوان تنها فایده ازدواج	درصد	۰٫۸	۸٫۴	۹٫۲	۵۳	۲۸٫۹	۱۰۰
ازدواج مانعی برای پیشرفت	درصد	۲٫۶	۱۱	۱۴٫۲	۵۱٫۳	۱۹٫۳	۱۰۰
منفی‌نگری نسبت به زندگی، زناشویی، و خانوادگی	درصد	۲٫۴	۱۴٫۱	۵۳٫۵	۲۸٫۵	۱٫۵	۱۰۰
	درصد	۱۱۸	۷۰٫۳	۲۶۷۲	۱۴۲۵	۷۶	۴۹۹۴
	درصد	۱۳۰	۵۵۰	۷۱۰	۲۵۶۵	۹۵۵	۴۹۱۰
	درصد	۴۰	۲۴۰	۴۶۰	۲۶۵۰	۱۴۴۵	۴۸۳۵
	درصد	۸۰	۵۶۰	۱۵۲۷	۱۰۲۰	۳۲۷	۳۱۸۷
	درصد	۳۱۹	۱۰۳۷	۹۵۹	۱۱۳۱	۱۱۷	۲۵۶۳
	درصد	۸۸۵	۱۷۷۱	۷۱۳	۵۰۸	۲۲۵	۴۱۰۲

پیامدهای عامل استرس‌زا (X)

پیامدهای ناشی از عامل استرس‌زا برای خانواده‌ها در نهایت حاصل تعامل میان عوامل دیگری است که در مدل نظری استرس خانواده رسم شده است (شکل شماره ۱). همان طور که شکل شماره ۱ نشان می‌دهد، پس از وقوع عامل استرس‌زا، منابع بیرونی و درونی خانواده‌ها در کنار ادراک زوجین از عامل استرس‌زا بر نحوه مقابله و سازگاری آن‌ها با وضعیت دشوار ایجاد شده اثر گذاشته و در نهایت پیامدهایی را برای خانواده‌ها رقم می‌زند. در واقع زوجینی که عمیقاً متأثر از عامل استرس‌زا هستند، در غیاب منابع حمایتی و ارتباطی درون و بیرون خانواده و نگرش منفی نسبت به زندگی مشترک و در نتیجه نگاه منفی‌تر به عامل استرس‌زا، ممکن است در سطح رفتاری دچار بحران و فروپاشی‌هایی شده و با احتمال بیشتر احساسات منفی و فشار تجربه شده را از طریق بی‌ثباتی اخلاقی، رفتارهای مخرب (مانند دروغ گویی، بی‌اعتمادی، خیانت زناشویی و غیره) و نیز انواع شکل‌های خشونت خانگی بروز دهند. در ادامه بر پایه داده‌های پیمایش ملی خانواده‌های ایرانی به تحلیل و بررسی پیامدهای عامل استرس‌زا برای خانواده‌های ایرانی بر اساس مدل نظریه استرس خانواده، پرداخته می‌شود.

بر اساس داده‌های پیمایش ملی خانواده‌های ایرانی که در جدول شماره ۶ آورده شده است، ۷۵/۶ درصد از خانواده‌های ایرانی بی‌ثباتی اخلاقی-رفتاری را به میزان متوسط تا خیلی زیاد تجربه کرده‌اند. همچنین به طور مشخص، خانواده‌های ایرانی، ۶۸/۹ درصد پنهان سازی مسائل زندگی از طرف اعضا، ۸۴/۲ درصد خیانت در خانواده، ۸۴/۵ درصد دروغ گویی در خانواده، ۹۲/۳ درصد بی‌اعتمادی به افراد و ۸۸/۵ درصد فرار از مسئولیت در ازدواج را به میزان متوسط تا خیلی زیاد تجربه کرده‌اند (جدول شماره ۶). از طرف دیگر داده‌های مربوط به پیمایش ملی خانواده‌های ایرانی نشان می‌دهد که به طور کلی خشونت خانگی حدوداً توسط ۳ درصد از خانواده‌های ایرانی به میزان متوسط تا بسیار زیاد تجربه شده و ۹۷ درصد از خانواده‌ها با خشونت خانگی به میزان کم و خیلی کم مواجه بوده‌اند. میزان تجربه ابعاد مختلف خشونت خانگی شامل خشونت اقتصادی، روانی، جنسی و کلامی توسط خانواده‌های ایرانی به تفکیک در جدول شماره ۶ آورده شده است.

جدول شماره ۶. عدم ثبات اخلاقی-رفتاری و تجربه خشونت خانگی در خانواده و شاخص‌های مربوطه

معرف‌ها	نوع توزیع	خیلی کم	کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد	جمع
پنهان سازی مسائل زندگی از سوی اعضای خانواده	فراوانی	۲۱۵	۱۱۳۵	۱۰۱۰	۱۹۱۰	۵۲۵	۴۷۹۵
	درصد	۴/۳	۲۲/۷	۲۰/۲	۳۸/۲	۱۰/۵	۱۰۰
خیانت در خانواده	فراوانی	۱۴۵	۴۳۵	۷۵۰	۲۳۲۵	۱۱۲۰	۴۷۷۵
	درصد	۲/۹	۸/۷	۱۵/۳	۴۶/۵	۲۲/۴	۱۰۰
شیوع میزان دروغ‌گویی در خانواده	فراوانی	۱۰۵	۴۶۰	۹۸۵	۲۳۹۵	۸۴۵	۴۷۹۰

۱۰۰	۱۶/۹	۴۷/۹	۱۹/۷	۹/۲	۲/۱	درصد	
۵۰۰۵	۱۷۲۰	۱۹۹۰	۹۰۵	۲۹۵	۹۵	فراوانی	اعتماد نداشتن به افراد
۱۰۰	۳۴/۴	۳۹/۸	۱۸/۱	۵/۹	۱/۹	درصد	
۵۰۰۵	۱۳۳۵	۱۹۲۵	۱۱۶۵	۴۳۵	۱۴۵	فراوانی	فرار از مسئولیت در ازدواج
۱۰۰	۲۶/۷	۳۸/۵	۲۳/۳	۸/۷	۲/۹	درصد	
۵۰۲۰	۱۰۰۹	۱۸۰۵	۹۶۶	۵۵۰	۶۹۰	فراوانی	عدم ثبات اخلاقی-رفتاری
۱۰۰	۲۰,۱۸	۳۶,۱	۱۹,۳۲	۱۱	۱۳,۸	درصد	
جمع	خیلی زیاد	زیاد	متوسط	کم	خیلی کم	نوع توزیع	
۵۰۰۳	۶۳	۱۳۱	۲۴۴	۴۹۸	۴۰۶۷	فراوانی	ندادن خرجی
۱۰۰	۱,۳	۲,۶	۴,۸	۹,۹	۸۱,۳	درصد	
۵۰۲۶	۷۷	۲۷۷	۴۶۵	۳۴۴	۳۸۶۳	فراوانی	کنترل دائمی مخارج
۱۰۰	۱,۵	۵,۵	۹,۳	۶,۹	۷۶,۸	درصد	
۴۹۷۳	۵۶	۱۱۴	۲۶۳	۳۰۰	۴۲۴۰	فراوانی	پنهان کردن میزان درآمد
۱۰۰	۱,۱	۲,۳	۵,۳	۶	۸۵,۳	درصد	
۵۰۳۴	۱۰	۶۱	۲۹۶	۱۳۶۹	۳۲۹۸	فراوانی	خشونت اقتصادی
۱۰۰	۰/۲	۱/۲	۵/۹	۲۷/۲	۶۵/۵	درصد	
۵۰۰۰	۶۵	۹۵	۲۵۰	۴۰۰	۴۱۹۰	فراوانی	کنک زدن
۱۰۰	۱,۳	۱,۹	۵	۸	۸۳,۸	درصد	
۴۹۹۵	۹۰	۱۲۵	۲۵۰	۳۹۰	۴۱۴۰	فراوانی	پرتاب اشیا
۱۰۰	۱,۸	۲,۵	۵	۷,۸	۸۲,۸	درصد	
۵۰۰۰	۳۵	۲۵	۹۰	۲۱۰	۴۶۴۰	فراوانی	تهدید با چاقو یا اشیا دیگر
۱۰۰	۰,۷	۰,۵	۱,۸	۴,۲	۹۲,۸	درصد	
۵۰۰۵	۶۵	۸۵	۲۲۵	۴۴۵	۴۱۸۵	فراوانی	هل دادن
۱۰۰	۱,۳	۱,۷	۴,۵	۸,۹	۸۳,۷	درصد	
۵۰۳۱	۱۵	۵۵	۱۲۶	۴۵۸	۴۳۷۷	فراوانی	شاخص خشونت جسمی
۱۰۰	۰,۳	۱,۱	۲,۵	۹,۱	۸,۷	درصد	
۵۰۳۵	۲۳۱	۲۱۶	۴۸۳	۵۲۸	۳۵۷۷	فراوانی	شک و تردید
۱۰۰	۴,۶	۴,۳	۹,۶	۱۰,۵	۷۱,۱	درصد	
۵۰۳۴	۵۰۸	۶۰۳	۸۶۰	۷۶۴	۲۲۹۹	فراوانی	فریاد زدن
۱۰۰	۱۰,۱	۱۲	۱۷,۱	۱۵,۲	۴۵,۷	درصد	
۵۰۳۵	۲۳۶	۳۶۷	۶۲۹	۶۷۴	۳۱۲۹	فراوانی	قهر و اخم کردن
۱۰۰	۴,۷	۷,۳	۱۲,۵	۱۳,۴	۶۲,۲	درصد	
۵۰۳۰	۵۵	۸۰	۱۹۶	۳۷۲	۴۳۲۷	فراوانی	تهدید به ارتباط جنسی با فرد دیگر
۱۰۰	۱,۱	۱,۶	۳,۹	۷,۴	۸۶	درصد	
۳۷۷۷	۵	۲۹	۱۱۷	۳۰۴	۳۳۲۲	فراوانی	شاخص خشونت روانی
۱۰۰	۰/۱	۰/۸	۱/۳	۸	۸۸	درصد	

خشونت جنسی	رابطه جنسی بدون رضایت	فراوانی	۴۱۷۶	۳۷۲	۲۴۱	۱۲۰	۱۲۰	۵۰۳۹
		درصد	۸۳	۷،۴	۴،۸	۲،۴	۲،۴	۱۰۰
	قطع رابطه جنسی	فراوانی	۴۱۷۰	۳۹۲	۲۶۶	۱۴۰	۱۰۵	۵۰۷۳
		درصد	۸۲	۷،۸	۵،۳	۲،۸	۲،۱	۱۰۰
	رفتار جنسی غیرمتعارف بدون رضایت	فراوانی	۴۱۲۶	۴۱۷	۲۲۶	۱۱۰	۵۵	۴۹۳۴
		درصد	۸۳،۸	۸،۳	۴،۵	۲،۲	۱،۱	۱۰۰
	اجبار به رابطه جنسی حین عادت ماهانه	فراوانی	۴۴۸۳	۳۲۲	۱۴۰	۵۰	۳۵	۵۰۳۰
		درصد	۸۹،۱	۶،۴	۲،۸	۱	۰،۷	۱۰۰
	شاخص خشونت جنسی	فراوانی	۴۳۵۷	۴۵۲	۱۶۶	۴۵۲	۱۰	۵۴۳۷
		درصد	۸۶،۶	۹	۳،۳	۰،۹	۰،۲	۱۰۰
خشونت کلامی	فحش و ناسزا	فراوانی	۳۸۸۹	۵۲۸	۳۳۲	۱۵۰	۱۳۵	۵۰۳۴
		درصد	۷۷،۳	۱۰،۵	۶،۶	۳	۲،۷	۱۰۰
	توهین به نزدیکان	فراوانی	۳۹۱۹	۵۳۳	۳۰۶	۱۵۰	۱۲۰	۵۰۲۸
		درصد	۷۷،۹	۱۰،۶	۶،۱	۳	۲،۴	۱۰۰
	تحقیر کردن	فراوانی	۳۹۴۵	۵۰۳	۳۱۱	۱۷۱	۱۰۰	۵۰۳۰
		درصد	۷۸،۴	۱۰	۶،۲	۳،۴	۲	۱۰۰
	شاخص خشونت کلامی	فراوانی	۴۱۰۴	۲۸۸	۱۴۴	۷۲	۳	۴۶۱۱
		درصد	۸۵،۵	۶	۳	۱،۵	۰،۶	۱۰۰
	تجربه خشونت خانگی	فراوانی	۴۲۴۸	۵۰۴	۱۲۲	۱۴	۹	۴۸۹۷
		درصد	۸۶،۷	۱۰،۳	۲،۵	۰،۳	۰،۲	۱۰۰

۵- بحث

مطالعه پیش‌رو به بررسی آسیب‌پذیری خانواده‌های ایرانی پرداخته و براساس مدل نظری استرس خانواده به تحلیل آن اقدام نموده است. جهت دستیابی به هدف، از روش تحلیل ثانویه با کاربری داده‌های پیمایش ملی خانواده ایرانی در سال ۱۳۹۸ (گردآوری شده توسط جهاد دانشگاهی) استفاده شد.

یافته‌های حاصله از تحقیق در دو بخش مجزای الف) ویژگی‌های دموگرافیکی و ب) کاربری نظریه استرس خانواده در تحلیل آسیب‌دیدگی خانواده‌های ایرانی بیان شد. ویژگی‌های زمینه‌ای پاسخگویان نشان داد که بیشتر پاسخگویان زن، (۵۳/۲ درصد زن)، متعلق به گروه سنی ۳۷ الی ۵۱ ساله (۳۱/۱ درصد)، سطح تحصیلات دیپلم (۲۷/۱ درصد)، قوم فارس (۴۳/۱ درصد) و متعلق به استان تهران (۲۱/۳ درصد) بوده است.

براساس مدل نظری استرس خانواده (مدل ABC-X)، در درجه اول، آسیب‌های اقتصادی-معیشتی به مثابه عامل استرس‌زا (A) مدنظر قرار گرفت. یافته‌های حاصل از تحلیل ثانویه نشان داد

که تقریباً ۸۰ درصد از خانواده‌های ایرانی در سال ۱۳۹۸ از نظر اقتصادی و معیشتی، از متوسط تا بسیار زیاد آسیب‌پذیر بوده‌اند. آنان انواع آسیب اقتصادی و معیشتی را در ابعادی همچون مسکن، محل سکونت، وضعیت شغلی و وضعیت اقتصادی و مالی تجربه کرده‌اند که همگی به عنوان عاملی استرس‌زا، موجبات ایجاد بحران و تنش در نظام خانواده‌های ایرانی را محیا نموده و پایداری خانواده را دستخوش نوسان و تزلزل کرده است. هم‌راستا با پژوهش حاضر، مطالعه‌ی سونارتی^۱ و همکاران در اندونزی نشان داد که فشارهای اقتصادی وارد آمده بر خانواده‌های صیادان شامل کاهش میزان پس‌انداز و دشواری در حفظ وضعیت مسکن به‌طور معنی‌داری آسیب‌پذیری این خانواده‌ها را افزایش داده است (Sunarti et al., 2026: 4001). به‌طور مشابه دیگر پژوهش انجام شده در پاکستان نیز حاکی از تاثیر منفی فقر و تنش‌های مالی بر پایداری واحد خانواده دارد (Azhar et al., 2025: 685). به‌طور کلی مطالعات نشان می‌دهند که فشار اقتصادی به‌طور مستقیم دسترسی خانواده‌ها به منابع مادی و اجتماعی را محدود می‌سازد و بدین‌ترتیب، میزان مواجهه‌ی خانواده‌ها با انواع بی‌ثباتی و خطر از جمله افزایش پریشانی والدین، تشدید تعارض میان زوجین، تضعیف فرزندپروری و غیره را افزایش می‌دهد (Sunarti et al., 2026: 4001; Conger et al., 2002: 179; Neppl et al., 2016: 12). در حالی که در سمت مقابل، تأمین نیازهای اساسی به‌عنوان عامل محافظتی عمل می‌کند که کارکرد خانواده را تثبیت کرده و از آسیب‌پذیری درازمدت واحد خانواده جلوگیری می‌نماید (Sunarti et al., 2026: 4001).

خانواده‌های ایرانی در مواجهه و مقابله با عامل استرس‌زای آسیب‌های اقتصادی-اجتماعی، نیازمند منابع درونی و بیرونی (B) خواهد بود. یافته‌های در این بخش نشان داد که از نظر روابط درون-خانوادگی که نشانگر منابع درونی است، خانواده‌های ایرانی با ضعف روبرو بوده‌اند. به‌نحوی که بیش از نیمی از خانواده‌ها از حد متوسط تا بسیار زیاد کاستی و ضعف را در روابط درون-خانوادگی تجربه کرده‌اند. در همین راستا، چنین وضعی در روابط برون-خانوادگی که به مثابه منابع بیرونی حمایتگر از خانواده در برابر آسیب‌های اقتصادی و معیشتی شناخته می‌شد نیز مشاهده گردید. به‌طوری‌که که ۷۵/۲ درصد از خانواده‌ها ایرانی با نقص و کاستی در روابط بیرون‌خانوادگی به میزان متوسط تا بسیار زیاد مواجه بودند. با کنکاش در داده‌های موجود می‌توان این‌طور نتیجه گرفت که اغلب خانواده‌های ایرانی که با عامل استرس‌زا یعنی آسیب‌های اقتصادی و معیشتی گسترده مواجه بودند، نقص و کاستی در روابط درون و بیرون‌خانوادگی را نیز هم‌زمان تجربه کرده و به‌نظر می‌رسد این نقصان و کاستی در منابع ارتباطی-حمایتی درون و بیرون خانواده می‌تواند موجب این

باشد که ارتباطات موجود با احتمال کمتری از قدرت حمایت گری لازم برای خانواده‌ها در مقابل بحران ایجاد شده برخوردار بوده و لذا سازگاری و مقابله با بحران ایجاد شده برای خانواده‌های ایرانی با چالش اساسی روبه رو شده و در نتیجه حفاظت از نهاد خانواده از تغییرات و آسیب‌های بعدی به نحو کارآمد صورت نپذیرد.

مطابق با این نتایج، دیگر مطالعات انجام شده نیز نشان دادند زمانی که فشار اقتصادی بار استرس و فشار بر دوش خانواده را افزایش می‌دهد، در این شرایط خانواده‌هایی که از حمایت ناکافی از جانب شبکه‌های روابط درون و بیرون خانواده و نیز منابع مقابله‌ای ضعیف‌تری برخوردارند، به احتمال بیشتری آسیب‌پذیر می‌شوند (Vandsburger et al., 2004: 67; Sunarti et al., 2026: 4001).

علاوه بر این، پژوهش‌ها نشان می‌دهند که شبکه‌های روابط اجتماعی قدرتمند برای حفظ ثبات خانواده در شرایط دشوار حیاتی بوده و برقراری ارتباطات مثبت با دیگران، افزایش معنویت خانواده و دریافت حمایت اجتماعی از عواملی است که تاب‌آوری خانواده‌ها را افزایش داده و از آنها در مقابل استرس‌های ایجاد شده محافظت می‌کند (Negi & Sattler, 2025: 14; Negi & Sattler, 2024: 14). در این راستا می‌توان تاکید داشت که حمایت اجتماعی به عنوان یک عامل محافظت کننده از خانواده‌ها می‌تواند به طور مستقیم منابع عاطفی و نیز منابع ابزاری-مالی (کمک هزینه نقدی، خدمات حمل و نقل رایگان و تهیه مسکن) را برای خانواده‌ها مهیا کرده و به طور غیر مستقیم نیز اثر تنش‌های بیرونی همچون بحران‌های اقتصادی را تعدیل کند به گونه‌ای که به خانواده‌ها این امکان را می‌دهد که در برابر ناملایمات تاب‌آوری بیشتری نشان داده و از احتمال تشدید تنش‌ها و ایجاد آسیب‌پذیری مزمن خانواده کاسته شود (Negi & Sattler, 2025: 14; Dunst, 2022: 5). در همین راستا مطالعات پیشین به طور مداوم تأیید می‌کنند افرادی که در محیط‌های اجتماعی حامی قرار دارند، سطوح بالاتری از شادی، تاب‌آوری و بهزیستی درازمدت را گزارش می‌دهند (Sunarti et al., 2026: 4001).

مؤلفه سوم (C)، ادراک اعضای خانواده و مشخصاً زوجین نسبت به کلیات زندگی زناشویی-خانوادگی در سایه بحران ایجاد شده می‌باشد. یافته‌های تحقیق نمایانگر نگاه منفی حدود ۸۳ درصد از ایرانیان به ازدواج و زندگی زناشویی می‌باشد. در حقیقت، نگرش مثبت زوجین به ازدواج و کارآمدی و سازندگی زندگی زناشویی می‌تواند منجر به نگرش مثبت‌تر به عامل استرس‌زا شده و همانند سپری دفاعی درمقابل عامل استرس‌زا و پیامدهای ناگوار آن عمل کرده و خانواده‌ها را برای سازگاری با شرایط و گذار ایمن‌تر به وضعیت تعادل و ثبات مجدد خانواده یاری نماید. اما در نقطه‌ی مقابل و در

شرایط حاکم که خانواده ایرانی دچار بحران اقتصادی-معیشتی شده و از یک طرف فاقد منابع حمایتگر درونی و بیرونی کافی است و از طرف دیگر نگاه منفی نسبت به ازدواج و زندگی زناشویی در میان زوجین وجود دارد، به نظر می‌رسد نگرش خانواده‌ها نسبت بحران وارد آمده منفی و مخرب‌تر بوده و تلاقی تمامی این عوامل ذکر شده منجر می‌شود که آسیب‌دیدگی خانواده‌ها با ابعاد و گستردگی بیشتری به وقوع پیوسته و احتمال کمتری برای مقابله، سازگاری با عامل استرس‌زا و بازگشت به شرایط تعادل و ثبات برای بسیاری از خانواده‌ها وجود داشته باشد.

در همین راستا، پژوهش‌های انجام شده حاکی از این است که نگرش‌ها و باورهای مثبت به ازدواج و روابط صمیمی میان زوجین، همراه با رفتارهای حمایت‌گرانه (اعمال قدرت مشترک در میان زوجین، دلبستگی ایمن، حل مؤثر مسئله، ارتباط سازنده)، با ایجاد کیفیت بهتر در رابطه زناشویی و نیز صمیمیت بیشتر مرتبط بوده که کیفیت زناشویی بالاتر خود منجر به آسیب‌پذیری کمتر روانی و رابطه‌ای خانواده می‌شود (Sadeghian et al., 2025: 4; Keldal et al., 2023: 3; Leonhardt et al., 2020: 10). لذا، به نظر می‌رسد بهبود روابط میان زوجین، تحکیم باورهای دینی-معنوی خانواده و ارتقاء کیفیت زناشویی نقشی کلیدی در حفظ نگاه مثبت و روحیه قوی زوجین در مواجهه با بحران، تعدیل اثرات عوامل استرس‌زا بر روابط میان زوجین و نیز روابط میان والدین و فرزندان داشته و در نهایت کاهش آسیب‌پذیری خانواده را به دنبال خواهد داشت (Li et al., 2025: 110; Kumalasari et al., 2025: 1).

مؤلفه چهارم (X)، نمایانگر پیامدهای عامل استرس‌زای خانواده‌های ایرانی یعنی آسیب‌های اقتصادی و معیشتی بوده است. یافته‌ها نشان داد که خانواده‌های ایرانی پیامدهایی همچون بی‌ثباتی اخلاقی-رفتاری همچون دروغ‌گویی، خیانت، بی‌اعتمادی، پنهان‌سازی مسائل، فرار از مسئولیت‌های زناشویی را به میزان متوسط تا خیلی زیاد تجربه کرده‌اند. علاوه بر این، عامل بحران معیشتی، تجربه خشونت خانگی در ابعاد مختلف را نیز در میان خانواده‌ها به وجود آورده است. به طور مشابه نتایج دیگر مطالعات نیز نشان می‌دهند که خانواده‌هایی که با استرس، فشار و تنش‌های متعددی مواجه می‌شوند، در غیاب نبود حمایت اجتماعی کارآمد، از یک شبکه‌ی ایمن در مواجهه با دشواری‌ها بی‌بهره بوده و در نتیجه دچار ناکارآمدی مضاعف و روزافزون می‌شوند. این بحران کارآمدی خانواده خود به شکل خشونت خانگی، بی‌اعتمادی فزاینده میان اعضاء، غفلت از کودکان، افزایش تعارض میان زوجین، گسترش خانواده‌های تک‌والدی و در نهایت تغییر در ساختار خانواده بروز یافته که خود بر شدت آسیب‌پذیری می‌افزاید (Whelan et al., 2015: 232; Rosenbaltt et al., 1983: 5; Sunarti et al., 2026: 4001).

۶- نتیجه گیری

در نهایت با توجه به یافته‌های تحقیق می‌توان گفت، نظریه استرس خانواده موجب می‌شود تا آسیب‌پذیری خانواده را به عنوان یک فرآیند پویا در نظر بگیریم که تحت تأثیر رویدادهای استرس‌زا، منابع موجود و نحوه تفسیر این رویدادها توسط خانواده قرار دارد. بدین نحو که پس از اعمال تحریم‌های گسترده‌ی اقتصاد ایران در سال ۱۳۹۷ و وقوع عامل استرس‌زا یعنی آسیب گسترده اقتصادی و معیشتی به پیکره‌ی خانواده‌های ایرانی، نه تنها نقصان و کاستی در منابع ارتباطاتی و حمایتی درون و بیرون خانواده‌ها وجود داشته، بلکه زوجین ایرانی نیز نسبت به کلیت ازدواج و زندگی زناشویی خود دارای نگرشی منفی بوده که این نگاه منفی قادر به این بوده که درکی منفی و مخرب نسبت به بحران ایجاد شده را گسترش دهد. لذا، تلاقی تمامی این عناصر در ادامه توانسته بر قابلیت خانواده و توان سازش و مقابله‌ی آن با استرس و بحران ایجاد شده تأثیر منفی بگذارد، به طوریکه در نتیجه‌ی این فرآیند واحد خانواده‌ی ایرانی با بی‌ثباتی اخلاقی-رفتاری مواجه شده که این پیامد به همراه بحران اقتصادی و معیشتی موجود، وضعیت زیست خانواده‌های ایرانی در این شرایط دشوار و پیچیده را بغرنج‌تر کرده و به نظر می‌رسد خانواده‌های بسیاری با ناتوانی برای عبور از این چالش روبه‌رو و با خطر فروپاشی مواجه شوند.

۷- پیشنهادها

بر اساس یافته‌های پژوهش حاضر، شناسایی عوامل استرس‌زا و ایجادکننده بحران، می‌تواند در طراحی مداخلات و سیاست‌های اجتماعی مؤثر برای کاهش آسیب‌پذیری خانواده‌ها و تقویت تاب‌آوری آن‌ها در برابر مشکلات، نقش مهمی ایفا کند. نکته‌ای که در ذیل پیشنهادات این پژوهش از اهمیت وافر برخوردار است، این است که چگونه و با چه سیاست‌هایی به تعدیل اثرات مخرب عوامل استرس‌زا و به عبارتی افزایش تاب‌آوری خانواده‌ها بپردازیم. سیاست‌هایی که به خانواده‌ها یاری رساند تا پس از مواجهه با عوامل استرس‌زا، نه تنها به وضعیت پیشین بازنگردند، بلکه قوی‌تر و تواناتر شوند. بدین ترتیب، می‌توان پیشنهاد کرد که اتخاذ تدابیر و سیاست‌گذاری‌هایی متناسب جهت جلوگیری از «بازتولید آسیب‌پذیری»^۱ و «عدم تاب‌آوری خانواده‌ها» در سطح میانی (خانواده) ضرورت و اهمیتی دوچندان دارد. در این راستا، اتخاذ «رویکردی جامعه-محور»^۲ می‌تواند یاریگر باشد. رویکردی که بر مبنای آن، دولت‌ها و سیاست‌گذاران تابعه می‌بایست قوانین جامع‌تری را در سطوح

1. reproduction of vulnerability

2. Society-centered approach

کلی تصویب و در سطوح کلان (جامعه) و میانی (خانواده) به اجرا درآورند تا فرایند بازسازی و بازگردانی خانواده‌های آسیب‌دیده از عامل استرس‌زای آسیب‌های اقتصادی و معیشتی سریع‌تر انجام گیرد و نیز از تبدیل خانواده‌های بالقوه آسیب‌پذیر به خانواده‌های آسیب‌دیده جلوگیری به عمل آید. از سوی دیگر، پیشنهاد می‌شود که مداخلاتی با هدف کاهش آسیب‌پذیری خانواده طراحی شود که پیش از هرچیز تقویت شبکه‌های حمایت اجتماعی را در اولویت قرار دهند. این مهم می‌تواند از طریق برنامه‌های حمایت هم‌تا، بهره‌گیری از منابع محلی، آموزش شیوه‌های مؤثر دسترسی و استفاده از نظام‌های حمایتی موجود صورت گیرد. نکته حائز اهمیت این است که حمایت‌های اجتماعی از خانواده‌ها از چنین خانواده‌هایی می‌بایست نهادمند و جامع‌نگرانه باشد. امری که تا این دقیقه، در جامعه ایرانی به شکلی کامل و ملموس مشاهده نشده است. چرا که، بسیاری از مؤسساتی که در زمینه آموزش، رفاه اجتماعی، مراقبت‌های بهداشتی و رفتاری و آسیب‌های اجتماعی فعالیت دارند، درمان و حمایت از این خانواده‌ها را مطابق با نیازهای آنها انجام نمی‌دهند. در این راستا، می‌توان از تجارب و نتایج فعالیت‌های سازمان‌هایی مانند سازمان همکاری و توسعه اقتصادی (OECD)^۱ بهره برد. سازمان مذکور به عنوان یک مرکز تبادل اطلاعات، تحلیل و توصیه سیاست عمل می‌کند که در حوزه مد نظر پژوهش حاضر، به شناسایی و معرفی سیاست‌های اجتماعی مؤثر در کاهش آسیب‌پذیری و با انجام مطالعات تطبیقی در کشورهای در حال توسعه و توسعه‌یافته می‌پردازد که داده‌های آن می‌تواند در کشور ما نیز در برخی از موارد با توجه به بافتار اجتماعی - فرهنگی و شرایط اقتصادی کارآمد باشد. همچنین از تجارب موفق برخی از سیاست‌ها همچون برنامه جامع رفاه اجتماعی در کشورهای اسکاندیناوی^۲ شامل نروژ، فنلاند، دانمارک، ایسلند و سوئد (یا مدل رفاه نوردیک^۳)، برنامه‌های هدفمند کاهش فقر در برخی کشورهای آمریکای لاتین (نظیر برنامه بولسا فامیلیا^۴ در برزیل، اوپورتونیدادس^۵ در مکزیک، برنامه اینگرسو فامیلیار ده امرجنکیا^۶ در آرژانتین، برنامه سوبسیدیوس فامیلیارس^۷ در شیلی و برنامه بونو ده دسارولو هومانو^۸ در اکوادور) و سیاست‌های حمایت از

1 . Organization for Economic Co-operation and Development

2 . Scandinavian model

3 . Nordic welfare model

4 . Bolsa Família

5 . Oportunidades

6 . Ingreso Familiar de Emergencia

7 . Subsidios Familiares

8 . Bono de Desarrollo Humano

خانواده‌های تک‌والدی در کانادا^۱ (مانند مزایای مالیاتی، برنامه‌های کمک هزینه مراقبت از کودک^۲، حمایت از فرزند^۳ و برنامه‌های کمک اجتماعی^۴) نیز بهره جست. در نهایت با توجه به مطالب صدرالاشاره، هرگز نباید از ماهیت آسیب‌های اجتماعی‌ای که گریبان‌گیر خانواده‌های می‌شود، غافل شد. مضاف بر این چندلایگی و چند جانبه بودن مسائل مرتبط با خانواده‌های آسیب‌پذیر انجام مطالعات کیفی و عمق‌نگر جهت دستیابی ابعاد ذهنی مسائل کاملاً ضروری است.

تعارض منافع

هیچ گونه تعارض منافی وجود ندارد.

References

- Angie M. Schock-Giordano (2013), Ethnic Families and Mental Health: Application of the ABC-X Model of Family Stress. *Sage Open*, 3(1).
<https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/2158244013478015>
- Azhar, S., Saleem, Z., & Iftikhar, S. Z. (2025). The impact of poverty and financial stress on family stability and child welfare. *Social Science Review Archives*, 3(2), 681-691.
<https://policyjournalofms.com/index.php/6/article/view/657>
- Boerman, Thomas, Family as a Social Construct in El Salvador, Honduras, and Guatemala: Visibility and Vulnerability of Family Members of Individuals Targeted by Organized Criminal Groups (December 2019). Boerman, T. (2019). Family as a social construct in El Salvador, Honduras and Guatemala: The visibility and vulnerability of family members of individuals targeted by organized criminal groups. Thomson Reuters, Immigration Briefings. Issue 19-12, December 2019. Retrieved from:
<https://ssrn.com/abstract=3520124>
- Boss, P., Bryant, C. M., & Mancini, J. A. (2016). Family stress management: A contextual approach. Sage Publications. Retrieved from:
<https://sk.sagepub.com/book/mono/family-stress-management-3e/toc>

1 . support single-parent families in Canada

2 . Child Care Subsidies

3 . Child Support

4 . Social Assistance Programs

- Bronfenbrenner, Urie. (1994). *Ecological Models of Human Development*. In *International Encyclopaedia of Education*, vol. 3, 2nd ed. Oxford: Elsevier. Retrieved from: <https://www.ncj.nl/wp-content/uploads/media-import/docs/6a45c1a4-82ad-4f69-957e-1c76966678e2.pdf>
- Chambers, R. (2006): Vulnerability, Coping and Policy (Editorial Introduction). In: *IDS Bulletin* 37(4): 33-40. Retrieved from: https://opendocs.ids.ac.uk/articles/journal_contribution/Vulnerability_Coping_and_Policy_Editorial_Introduction_/26453461/1/files/48235477.pdf
- Conger, R. D., Wallace, L. E., Sun, Y., Simons, R. L., McLoyd, V. C., & Brody, G. H. (2002). Economic pressure in African American families: a replication and extension of the family stress model. *Developmental psychology*, 38(2), 179. <https://psycnet.apa.org/fulltext/2002-10732-001.html>
- Doherty WJ, Boss PG, LaRossa R, Schumm WR, Steinmetz SK. Family theories and methods. Insource book of family theories and methods 2009 (pp. 3-30). https://doi.org/10.1007/978-0-387-85764-0_1
- Dunst, C. (2022). Systematic Review and Meta-Analysis of the Relationships Between Family Social Support and Parenting Stress, Burden, Beliefs and Practices. *International Journal of Health and Psychology Research*. <https://doi.org/10.37745/ijhpr.13/vol10n4122>.
- Ebrahimpour Boroujeni, V. (2011). *Measuring the vulnerability of Iranian households to poverty* [Master's thesis, Alzahra University]. (in persian) <https://ganj.irandoc.ac.ir/#/articles/62e34fe849a12e512e279d3d79b12abb/search/0e1660c0611987afbac6d0b1c7d6b686>
- Eazazi, S. (2003). *Domestic violence: Battered women*. Sali. (in persian) <https://www.gisoom.com/book>
- Fahad, [Shah;](#) Wang, [Jianling](#) (2018), Farmers' risk perception, vulnerability, and adaptation to climate change in rural Pakistan, *Land Use Policy Volume 79*, P: 301-309. <https://doi.org/10.1016/j.landusepol.2018.08.018>
- Fatemi, F., Ardalan, A., Aguirre, B., Mansouri, N., & Mohammadfam, I. (2017). Social vulnerability indicators in disasters: Findings from a systematic review. *International journal of disaster risk reduction*, 22, 219-227. <https://doi.org/10.1016/j.ijdr.2016.09.006>

- Folkman, S. (1999). Thoughts about psychological factors, PNI, and Cancer. *Advances in Mind-Body Medicine*, 15, 236–259.
<https://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&profile=ehost&scope=site&authtype=crawler&jrnl=14703556&asa=N&AN=5424502&h=bE7WENZXeTFgmvm6l4rQ5gXxqRDuf9QcCwMEEyMJ2QbMzUhvIoSe1uRrRNs%2BwCHgmw0s0c5CTMVSGmOWe4GUuw%3D%3D&crl=c>
- Golden, S. D., & Earp, J. A. L. (2012). Social ecological approaches to individuals and their contexts: twenty years of health education & behavior health promotion interventions. *Health education & behavior*, 39(3), 364-372. <https://doi.org/10.1177/1090198111418634>
- Gustafsson, P. A., Björkstén, B., & Kjellman, N. I. (1994). Family dysfunction in asthma: a prospective study of illness development. *The Journal of pediatrics*, 125(3), 493-498. [https://doi.org/10.1016/S0022-3476\(05\)83306-2](https://doi.org/10.1016/S0022-3476(05)83306-2)
- He, L., Aitchison, J. C., Hussey, K., Wei, Y., & Lo, A. (2018). Accumulation of vulnerabilities in the aftermath of the 2015 Nepal earthquake: Household displacement, livelihood changes and recovery challenges. *International journal of disaster risk reduction*, 31, 68-75.
<https://doi.org/10.1016/j.ijdr.2018.04.017>
- He, M., Cabrera, N., Renteria, J., Chen, Y., Alonso, A., McDorman, S. A., ... & Reich, S. M. (2021). Family functioning in the time of COVID-19 among economically vulnerable families: Risks and protective factors. *Frontiers in Psychology*, 12, 730447. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2021.730447>
- Holand, I.S., Lujala, P., & Ketil, R.J. (2011). Social vulnerability assessment for Norway: A quantitative approach. *Norsk Geografisk Tidsskrift – Norwegian Journal of Geography*, 65(1), 1-17.
<https://doi.org/10.1080/00291951.2010.550167>
- Hung, L. S., Wang, C., & Yarnal, B. (2016). Vulnerability of families and households to natural hazards: A case study of storm surge flooding in Sarasota County, Florida. *Applied Geography*, 76, 184-197.
<https://doi.org/10.1016/j.apgeog.2016.09.021>
- Jiang, L., Huang, X., Wang, F., Liu, Y., & An, P. (2018). Method for evaluating ecological vulnerability under climate change based on remote sensing: A case study. *Ecological indicators*, 85, 479-486.
<https://doi.org/10.1016/j.ecolind.2017.10.044>

- Kalachikova, O. N., & Gruzdeva, M. A. (2019). Social vulnerability of families with children in modern Russia. Economic and social changes: facts, trends, forecast, 12(2), 147-160.
http://library.volnc.ru/Files/articles/1563863030_147160_eng.pdf
- Keldal, G., Uslu, A., & Tonga, Z. (2023). Associations of Quality of Family Communication and Well-Being with Marital Attitudes among Turkish Emerging Adults. *Canadian Journal of Family and Youth / Le Journal Canadien de Famille et de la Jeunesse*. <https://doi.org/10.29173/cjfy29906>.
- Kerman, T., Kader, & Betrus, P., (2020). Violence Against Women in Turkey: A Social-Ecological Framework of Determinants and Prevention Strategies. *Trauma, Violence, & Abuse* 21 (3): 510–526.
<https://doi.org/10.1177/1524838018781104>
- Koeske, G. F., & Koeske, R. D. (1990). The buffering effect of social support on parental stress. *American Journal of Orthopsychiatry*, 60(3), 440–451.
<https://doi.org/10.1037/h0079164>
- Kumalasari, B., Sunarti, E., Yuliati, L., & Herawati, T. (2025). Marital quality of disaster survivor farming families in cianjur district, Indonesia. *Multidisciplinary Science Journal*.
<https://doi.org/10.31893/multiscience.2025364>.
- Leonhardt, N., Willoughby, B., Dyer, W., & Carroll, J. (2020). Longitudinal influence of shared marital power on marital quality and attachment security.. *Journal of family psychology : JFP : journal of the Division of Family Psychology of the American Psychological Association*.
<https://doi.org/10.1037/fam0000566>
- Li, C., Wang, M., & Song, Y. (2018). Vulnerability and livelihood restoration of landless households after land acquisition: Evidence from peri-urban China. *Habitat International*, 79, 109-115.
<https://doi.org/10.1016/j.habitatint.2018.08.003>
- Li, S., Zhang, J., You, R., & Ji, Y. (2025). The relation between parental marital quality and parent-child attachment security: A three-level meta-analysis.. *Journal of family psychology : JFP : journal of the Division of Family Psychology of the American Psychological Association*.
<https://doi.org/10.1037/fam0001409>.
- Liu, Y. L., Zhu, K., Chen, Q. Y., Li, J., Cai, J., He, T., & Liao, H. P. (2021). Impact of the COVID-19 pandemic on farm households' vulnerability to multidimensional poverty in rural China. *Sustainability*, 13(4), 1842.
<https://www.mdpi.com/2071-1050/13/4/1842>

- López Vilaplana, C. (2013). Children were the age group at the highest risk of poverty or social exclusion in 2011 (Statistics in focus 4/2013). Retrieved from Eurostat website: <http://ec.europa.eu/eurostat/statisticsexplained>
- Malia, J. A. (2006). Basic Concepts and Models of Family Stress. *Stress, Trauma, and Crisis*, 9(3-4), 141-160.
<https://doi.org/10.1080/15434610600853717>
- McKenry, P. C., & Price, S. J. (2005). *Families & change: Coping with stressful events and transitions*. SAGE.
<https://books.google.com/books?hl=en&lr=&id=0wsdMssc3EUC&oi=fnd&pg=PR7&dq=Families+%26+change:+Coping+with+stressful+events+a+nd+transitions&ots=ueDQqeByI0&sig=VFPMw8XioA9fdYGYKw1nIOPgdjw>
- Mkandawire, Paul (2018), Vulnerability of HIV/AIDS orphans to floods in Malawi, *Geoforum*, Volume 90, P: 151-158.
<https://doi.org/10.1016/j.geoforum.2017.10.001>
- Mynarska, M., Riederer, B, Jaschinski, I, Krivanek, D, Neyer, Ge& Oláh, L. (2015). Vulnerability of families with children: Major risks, future challenges and policy recommendations, *Families and Societies* working paper series (49).
https://www.researchgate.net/profile/BernhardRiederer/publication/286381854_Vulnerability_of_families_with_children_Major_risks_future_challenges_and_policy_recommendations/links/56684de908ae8d6928fa2f47/Vulnerability-of-families-with-children-Major-risks-future-challenges-and-policy-recommendations.pdf
- Negi, S., & Sattler, K. M. (2024). Protective effect of social support: A longitudinal application of Family Stress Model. *Children and youth services review*, 164, 107864.
<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0190740924004365>
- Negi, S., & Sattler, K. M. (2025). Family stress model and social support among low-income families. *Development and Psychopathology*, 1-13.
<https://www.cambridge.org/core/journals/development-and-psychopathology/article/family-stress-model-and-social-support-among-lowincome-families/484944CDAD0B17E86F53C3A764471F7D>
- Neppl, T. K., Senia, J. M., & Donnellan, M. B. (2016). Effects of economic hardship: Testing the family stress model over time. *Journal of family psychology*, 30(1), 12. <https://psycnet.apa.org/record/2015-50535-001>

- Patterson, M. (2013). Vulnerability: A short review (ICR Working Paper No. 3). Retrieved from Vancouver Island University website: www2.viu.ca/icr/files/2012/06/Vulnerability-Literature-review-SSHRCpartnership-grant.pdf
- Philipov, D., I. Jaschinski, J. Vobecká, P. Di Giulio, & T. Fent (2014). Report on the futures task force workshop. (FamiliesAndSocieties Working Paper No. 18). <http://www.familiesandsocieties.eu/wpcontent/uploads/2014/12/WP18PhilipovEtAl2014.pdf>
- Plavčák, D. (2024). The families of special needs children from the perspective of vulnerability. CEPS Journal, 14(2), 155-170. DOI: 10.25656/01:30378:10.26529/cepsj.1523
- Price, S. J., Price, C. A., & McKenry, P. C. (2010). Families and change: Coping with stressful events and transitions (4th ed.). Thousand Oaks, CA: SAGE. [https://books.google.com/books?hl=en&lr=&id=fm4JoaCpK3wC&oi=fnd&pg=PR1&dq=%E2%80%A2%09Price,+S.+J.,+Price,+C.+A.,+%26+McKenry,+P.+C.+\(2010\).+Families+and+change:+Coping+with+stressful+events+and+transitions+\(4th+ed.\).+Thousand+Oaks,+CA:+SAGE&ots=goliw0OTS&sig=RqJ5nO8u3IbaQANy4keSoFnTU6k](https://books.google.com/books?hl=en&lr=&id=fm4JoaCpK3wC&oi=fnd&pg=PR1&dq=%E2%80%A2%09Price,+S.+J.,+Price,+C.+A.,+%26+McKenry,+P.+C.+(2010).+Families+and+change:+Coping+with+stressful+events+and+transitions+(4th+ed.).+Thousand+Oaks,+CA:+SAGE&ots=goliw0OTS&sig=RqJ5nO8u3IbaQANy4keSoFnTU6k)
- Proot, I. M., Abu-Saad, H. H., Crebolder, H. F., Goldsteen, M., Luker, K. A., & Widdershoven, G. A. (2003). Vulnerability of family caregivers in terminal palliative care at home; balancing between burden and capacity. Scandinavian journal of caring sciences, 17(2), 113-121. <https://doi.org/10.1046/j.1471-6712.2003.00220.x>
- Radcliff, E., Racine, E., Brunner Huber L., & Whitaker B.E. (2012). Association between family composition and the well-being of vulnerable children in Nairobi, Kenya. Maternal and Child Health Journal, 16(6), 1232-1240. <https://doi.org/10.1007/s10995-011-0849-y>
- Reyes, A. M. (2016). Households, families, and economic vulnerability: The formation, structure, and financial organization of multifamily households, 2008-2013. The Pennsylvania State University. <https://www.proquest.com/openview/04df70b668021f4931587fce4f22516e/1?cbl=18750&pq-origsite=gscholar>
- Riederer, B., Philipov, D., & Rengs, B. (2017). Vulnerability of families with children: experts' opinions about the future and what families think about it. <https://pure.iiasa.ac.at/id/eprint/14338/>

- Rodriguez, C. M. (2010). Parent–child aggression: Association with child abuse potential and parenting styles. *Violence and Victims*, 25(6), 728–741. DOI: [10.1891/0886-6708.25.6.728](https://doi.org/10.1891/0886-6708.25.6.728)
- Roelen, K., Long, S., & Edström, J. (2012). Pathways to protection – referral mechanisms and case management for vulnerable children in Eastern and Southern Africa: Lessons learned and ways forward. Brighton: Centre for Social Protection & Institute of Development Studies. Retrieved from IDS website: http://www.ids.ac.uk/files/dmfile/pathwaystoprotection_finalreport_jun12.pdf
- Rogers, A. C. (1997). Vulnerability, health and health care. *Journal of advanced nursing*, 26(1), 65-72. <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1046/j.1365-2648.1997.1997026065.x>
- Rosenblatt, P. C., & Keller, L. O. (1983). Economic vulnerability and economic stress in farm couples. *Family relations*, 567-573. <https://www.jstor.org/stable/583697>
- Sadeghian, E., Ghasemi, S., & Maddineshat, M. (2025). Exploring marriage beliefs from the perspectives of married students. *Frontiers in Psychology*, 16. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2025.1481905>.
- Saroukhani, B. (1996). *Encyclopedia of social sciences*. Kayhan Publications . (in persian) <https://agahbookshop.com>
- Sajjad, H., & Jain, P. (2014). Assessment of socio-economic vulnerabilities among urban migrants in South-East Delhi, India. *Journal of Studies in Social Sciences*, 7(1). <https://core.ac.uk/download/pdf/229607174.pdf>
- Smith, K, (2000), *Environmental Hazards: Assessing Risk and Reducing Disaster*, 3rd Ed, Routledge, New York. <https://www.cabidigitallibrary.org/doi/full/10.5555/19961903791>
- Soltani-Nejad, A. (2015). *Examining the social vulnerability of social groups in natural disasters with an emphasis on the Bam, Varzeqan, and Ahar earthquakes* [Doctoral dissertation, Islamic Azad University, Central Tehran Branch]. (in persian). <https://ganj.irandoc.ac.ir/#/articles/d709a510ea817a74d4bb9fa13b070b8c>

- Stonich, S. (2000), The Human Dimensions of Climate Change: The Political Ecology of Vulnerability.
https://www.isodarco.it/wpcontent/uploads/2020/10/candriai01_Stonich.pdf
- Sunarti, E., Salma, G., & Hendarto, B. A. (2026). Subjective well-being among fishermen's families: The effects of economic pressure, coping strategies, vulnerability, and social support. In *BIO Web of Conferences* (Vol. 234, p. 04001). EDP Sciences. https://www.bio-conferences.org/articles/bioconf/abs/2026/27/bioconf_fisaed2026_04001/bioconf_fisaed2026_04001.html
- Truman, J. L., & Morgan, R. E. (2014). Nonfatal Domestic Violence. Washington, DC: US Department of Justice, Bureau of Justice Statistics. <http://ohiofamilyrights.com/Reports/Reports/Special-Reports-Page-3/Nonfatal-Domestic-Violence--2003-2012.pdf>
- Turnsek, N., Poljsak Skraban, O., Razpotnik, S., Rapus Pavel, J. (2016) Challenges and responses to the vulnerability of families in a preschool context, CEPS Journal 6 . 4, S. 29-49. DOI: <https://doi.org/10.25656/01:12743>
- Usher, K., Bhullar, N., Durkin, J., Gyamfi, N., & Jackson, D. (2020). Family violence and COVID-19: Increased vulnerability and reduced options for support. *International Journal of Mental Health Nursing*, 29(4), 549–552. <http://dx.doi.org/10.1111/inm.12735>
- Vandsburger, E., & Biggerstaff, M. A. (2004). Evaluation of the stress adjustment and adaptation model among families reporting economic pressure. *Journal of Family Social Work*, 8(2), 65-84. https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1300/J039v08n02_04
- Wallace, L. M., Theou, O., Pena, F., Rockwood, K., & Andrew, M. K. (2015). Social vulnerability as a predictor of mortality and disability: cross-country differences in the survey of health, aging, and retirement in Europe (SHARE). *Aging Clinical and Experimental Research*, 27(3), 365-372. <https://doi.org/10.1007/s40520-014-0271-6>
- Weller, C., & Sabatini, K. (2007). The financial vulnerability of families. *Challenge*, 50(3), 72-98. <https://doi.org/10.2753/0577-5132500305>

- Whelan, C. T., Watson, D., Maître, B., & Williams, J. (2015). Family economic vulnerability & the Great Recession: An analysis of the first two waves of the Growing Up in Ireland study. *Longitudinal and Life Course Studies*, 6(3), 230-244.
<https://www.llcsjournal.org/index.php/llcs/article/view/331>
- Wu, Q., & Xu, Y. (2020). Parenting stress and risk of child maltreatment during the COVID-19 pandemic: A family stress theory-informed perspective. *Developmental Child Welfare*, 2 (3), 180–196. [doi: 10.1177/2516103220967937](https://doi.org/10.1177/2516103220967937). [PMCID: PMC7576334](https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/33011117/).
- Zhuang, X., Lau, Y. Y., Chan, W. M. H., Lee, B. S. C., & Wong, D. F. K. (2021). Risk and resilience of vulnerable families in Hong Kong under the impact of COVID-19: an ecological resilience perspective. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology*, 56(12), 2311-2322.
<https://doi.org/10.1007/s00127-021-02117-6>
- Zimmermann, A. (2017). *Social vulnerability as an analytical perspective*. Secretariat: Population Europe. Retrieved from: https://population-europe.eu/files/documents/pe_discussionpaper4_final_web.pdf